

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

Савицька І.М.

«___» _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

Хвіст В.О.

«___» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Тіньова сторона світової політики: персони, організації, їх потенціал і
цілі**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійна

**Гарант освітньої
програми**

к-д. іст. наук, доцент

Кравченко Н.Б

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

д. філософ. наук, доцент

Калуга В.Ф.

Виконав

Верніков В.В.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.

«___» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Вернікову Віталію Віталійовичу

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: **«Тіньова сторона світової політики: персони, організації, їх потенціал і цілі»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від

22.11.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

01.11.2025 р.

Вихідні дані до магістерської роботи:

1. Наукові дослідження з питань тіньових механізмів у світовій політиці та міжнародних відносинах

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати основні підходи до визначення поняття «тіньова політика» та суміжних із нею явищ у контексті світової політики й міжнародних відносин.
2. Визначити методи дослідження тіньової політики та з'ясувати її місце і роль у поступі людства.
3. Дослідити потенційних суб'єктів тіньової політики, здійснити їх класифікацію та охарактеризувати ключові особливості їхньої діяльності.
4. Виявити форми впливу індивідуальних та колективних суб'єктів світової політики, а також особливості їхньої позапублічної взаємодії.
5. Проаналізувати мотиваційні чинники, цілі та завдання тіньової активності у світовій політиці.
6. Визначити засоби й механізми реалізації тіньових процесів та способи досягнення позапублічних цілей.

Дата видачі завдання

25.11.2024 р.

Керівник магістерської роботи

_____ Калуга В.Ф.

Завдання прийняв до виконання

_____ Верніков В.В.

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Вернікова Віталія Віталійовича
на тему:
«Тіньова сторона світової політики: персони, організації, їх потенціал і
цілі»

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний об'єм роботи - 96 сторінок, з них основного тексту - 80 сторінок. Список використаних джерел та літератури складається з 10 сторінок і містить 109 найменувань.

Робота присвячена дослідженню тіньової складової світової політики, її структур, персоналій і організацій, а також аналізу їхнього потенціалу та механізмів впливу на глобальні процеси.

У дослідженні простежено трансформацію тіньових механізмів впливу від історичних форм (неформальні двори влади, радницькі структури, таємні союзи) до сучасних інструментів гібридного впливу, включно з інформаційними операціями, «м'якою силою», глобальними фінансовими потоками, діяльністю міжнародних фондів та приватних військових компаній.

Проаналізовано діяльність позадержавних акторів, міжнародних корпорацій, впливових благодійних фондів, розвідувальних структур, приватних військових компаній і транснаціональних НУО. Особливу увагу приділено механізмам гібридного впливу, інформаційних та психологічних операцій, а також ролі фінансово-економічних інструментів у формуванні нової архітектури глобального управління.

Доведено, що сучасна система міжнародних відносин характеризується зростанням значення нелегітимних і неформальних центрів влади, які здатні здійснювати вплив на прийняття політичних рішень, формування громадської думки, організацію конфліктів та трансформацію міжнародної безпеки. Зроблено висновок про необхідність глибшого наукового осмислення феномену тіньової політики, його інструментів і загроз для світового порядку.

Ключові слова за темою кваліфікаційної роботи: тіньова політика, глибинна держава, міжнародні відносини, неформальні центри влади, транснаціональні мережі, геополітика, гібридні впливи, глобальне управління, приватні військові компанії, інформаційні операції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТІНЬОВА ПОЛІТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	
1.1. Аналіз ключових підходів до трактування тіньової політики та сполучених з нею явищ	11
1.2. Місце і роль тіньової політики у поступі людства: методи дослідження	17
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ II. ПОТЕНЦІЙНІ СУБ'ЄКТИ ТІНЬОВОЇ ПОЛІТИКИ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ І КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	
2.1. Потенціал та форми активності впливових фігур на світовій арені.....	27
2.2. Колективні суб'єкти світового впливу, їх мета, цілі, форми активності..	36
2.3. Особливості позапублічної активності та взаємодії суб'єктів світової політики і міжнародних відносин.....	44
Висновки до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ III. МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТІНЬОВИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ	
3.1. Стратегічні та ситуативні мотиви, цілі і завдання тіньової активності світових акторів.....	58
3.2. Засоби і механізми досягнення позапублічних цілей та реалізації завдань.....	65
3.3. Очевидні та приховані наявні і потенційні наслідки тіньової активності в контексті поступу спільнот та людства загалом.....	75
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- КД – кібербезпека держави
- КВ – кібервійна / кібероперації
- ІО – інформаційні операції
- ДП – “глибинна держава” (deep state)
- ПВК – приватна військова компанія
- ПА – позапублічна активність
- ТІ – тіньові інституції
- ТС – тіньові суб’єкти світової політики
- НУО – неурядова організація
- КМ – кібермеханізми впливу
- МВ – мас-медіа та візуальні комунікації
- СМ – соціальні мережі
- БМ – бот-мережі
- ШПЗ – шпигунське програмне забезпечення (spyware)
- ВІ – великі дані (big data)
- ІВ – інформаційний вплив / інформаційна війна
- ГП – глобальне управління (global governance)

ВСТУП

Сучасна світова політика є багатовимірним явищем, у межах якого значну роль відіграють не лише держави, але й недержавні актори: міжнародні неурядові організації, приватні фонди, корпорації та окремі впливові особи. Тіньова сторона політики, яка включає приховані механізми впливу, економічні та інформаційні маніпуляції, стає ключовим чинником, що визначає глобальний порядок. Аналіз діяльності таких акторів, як фонди Джорджа Сороса, USAID, Transparency International та інших, дає змогу зрозуміти механізми цього впливу, їхні цілі та наслідки для міжнародної стабільності.

Тематика дослідження є особливо важливою у контексті розвитку демократій, протистояння авторитарним режимам та впливу глобалізації на суверенітет держав.

Актуальність теми дослідження. Сучасна система міжнародних відносин характеризується зростанням ролі прихованих механізмів впливу, що формують нову конфігурацію глобальної політики. Поряд з офіційними інституціями все вагомішими стають недержавні та позапублічні актори - транснаціональні корпорації, приватні фонди, мережеві структури, лобістські групи, інформаційні платформи та актори цифрового середовища. Їхня діяльність часто виходить за межі традиційних політичних інструментів і реалізується через тіньові, непрозорі або частково легальні форми впливу.

Актуальність теми зумовлена тим, що тіньова політика дедалі більше визначає динаміку глобальних процесів: від перерозподілу ресурсів і трансформації системи безпеки до впливу на демократичні процедури, інформаційний простір та суверенітет держав. У контексті цифровізації та мережевих структур тіньові механізми набувають нових форм і масштабів, що потребує наукового аналізу їх природи, логіки функціонування та наслідків для міжнародної стабільності й політичного розвитку. Саме тому

дослідження тіньової політики як комплексного феномена є важливим для розуміння сучасної світової політики та її трансформацій.

Об'єкт дослідження: сфера світової політики як середовище активності суб'єктів міжнародних відносин та неpubлічних акторів

Предметом дослідження неpubлічна складова світової політики як система прихованих механізмів і взаємодій у множині її репрезентантів.

Мета дослідження дослідити потенціал та особливості впливу репрезентантів тіньової політики на міжнародні відносини та глобальні процеси з огляду на той чи інший вид їх активності, цілі та налаштування.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати основні підходи до визначення поняття «тіньова політика» та суміжних із нею явищ у контексті світової політики й міжнародних відносин.

2. Визначити методи дослідження тіньової політики та з'ясувати її місце і роль у поступі людства.

3. Дослідити потенційних суб'єктів тіньової політики, здійснити їх класифікацію та охарактеризувати ключові особливості їхньої діяльності.

4. Виявити форми впливу індивідуальних та колективних суб'єктів світової політики, а також особливості їхньої позаpubлічної взаємодії.

5. Проаналізувати мотиваційні чинники, цілі та завдання тіньової активності у світовій політиці.

6. Визначити засоби й механізми реалізації тіньових процесів та способи досягнення позаpubлічних цілей.

7. Оцінити очевидні й приховані наслідки тіньової політики для розвитку міжнародних відносин і поступу людства загалом.

Наукова новизна дослідження полягає у системному осмисленні феномену тіньової складової світової політики як окремого аналітичного виміру міжнародних відносин, що не зводиться до класичних підходів геополітики чи неореалізму. Запропонований підхід передбачає міждисциплінарний аналіз, що інтегрує політичну теорію, елементи

соціології влади, аналіз медійного дискурсу та економічної безпеки. У межах роботи розглянуто не лише відкриті форми участі недержавних акторів у глобальному управлінні, а й приховані механізми, які застосовуються для просування певного політичного порядку денного або дестабілізації державних інституцій. Новизна полягає також у спробі класифікувати репрезентантів тіньової політики за характером їх впливу - фінансовим, інформаційним, ідеологічним - та проаналізувати, як їх діяльність інтегрується у сучасну політичну архітектоніку.

Методи дослідження включають поєднання якісних і кількісних підходів. Основним методом є системний аналіз, що дозволяє виявити взаємозв'язки між різними типами акторів та їх впливом на міжнародну політику. Використано також методи контент-аналізу (зокрема дослідження медійних та аналітичних звітів фондів і міжнародних організацій), порівняльно-політологічний метод (для зіставлення дій різних структур у різних регіонах світу), а також кейс-стаді - для поглибленого аналізу діяльності окремих акторів, таких як Фонд Сороса або USAID, в окремих країнах. Застосовано метод критичного дискурсивного аналізу для оцінки наративів, які створюються і поширюються з метою впливу на громадську думку та політичні рішення.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні концептуального апарату вивчення міжнародної політики, зокрема у контексті гібридних викликів, несиметричних впливів і нових форм м'якої сили. Запропоновано підхід до тіньової політики як до системної, хоча й неформалізованої, складової глобального політичного процесу, що дозволяє по-новому подивитися на такі явища, як «експорт демократії», неурядове втручання, інформаційна експансія та маніпуляція.

Практичне значення роботи виявляється у можливості застосування її результатів для розробки аналітичних моделей оцінки ризиків впливу зовнішніх недержавних акторів на політичну стабільність окремих країн, формування інформаційної безпеки, а також розробки державної політики

щодо взаємодії з міжнародними організаціями та фондами. Отримані висновки можуть бути використані у практиці політичного консалтингу, експертного аналізу, в роботі органів державної влади та міжнародних інституцій. Крім того, результати дослідження мають потенціал для подальшого наукового розвитку в рамках вивчення транснаціональних акторів і негласних форм глобального впливу.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження тіньової політики у контексті світової політики та міжнародних відносин. У ньому здійснено аналіз основних підходів до трактування поняття «тіньова політика» та суміжних із нею явищ, а також розглянуто методи дослідження й визначено місце і роль тіньової політики у поступі людства.

Другий розділ характеризує потенційних суб'єктів тіньової політики, їхню класифікацію та ключові риси. Особливу увагу зосереджено на аналізі потенціалу та форм активності індивідуальних впливових фігур на світовій арені, діяльності колективних суб'єктів глобального впливу, їхніх цілей і методів, а також на особливостях позапублічної активності та взаємодії суб'єктів міжнародних відносин.

Третій розділ спрямований на дослідження мотиваційної основи та механізмів реалізації тіньових процесів у світовій політиці. У ньому визначаються стратегічні та ситуативні мотиви, цілі і завдання тіньової активності світових акторів, аналізуються засоби та інструменти досягнення позапублічних цілей, а також оцінюються очевидні й приховані наслідки тіньових практик для міжнародних відносин і глобального розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було оприлюднено на наукових конференціях, та опубліковано у Збірниках матеріалів конференцій, зокрема:

Верніков В. Культурна дипломатія як чинник реалізації зовнішньої політики сучасної держави, Міжнародна науково-практична конференція «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи» (м. Київ, 10

квітня 2025 року). К.: НУБіП, 2025.С. 320-321- -
URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/konferenciya_programka_0.pdf

Верніков В. Кіберпростір як арена тіньової політики: економічні ризики та виклики міжнародній безпеці, Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» (м.Дніпро, 14 листопада 2025 року).

URL:<http://umsf.dp.ua/component/content/article/2-uncategorised/5099>

Структура і обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст магістерської роботи викладено на 96 сторінках, у тому числі робота містить 109 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТІНЬОВА ПОЛІТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1.1. Аналіз ключових підходів до трактування тіньової політики та сполучених з нею явищ

Проблематика тіньової політики посідає особливе місце в сучасній політології, міжнародних відносинах, соціальній антропології та інституційній економіці. Вона охоплює явища, що не піддаються традиційній інституційній фіксації: це впливові неформальні структури, персональні мережі, альтернативні канали ухвалення рішень, які функціонують паралельно або навіть усупереч офіційним інститутам влади.

Актуальність дослідження тіньової політики зростає в умовах глобалізації, цифровізації, занепаду довіри до формальних демократичних процедур. Постає потреба в аналітичній інструментарії, здатній ідентифікувати «невидимі центри впливу», зокрема - через методи мережевого аналізу, вивчення інформальності, теорію міжнародного реалізму та антропологію практичних норм.

У науковому дискурсі поняття «тіньова політика» (*shadow politics*) не має усталеного визначення, проте охоплює сукупність форм впливу, що реалізуються поза публічними механізмами демократичного врядування. Вона може мати як національний, так і транснаціональний вимір. Це можуть бути мережі лобістів, консультантів, медійних магнатів, представників транснаціонального капіталу, радників think tanks - усі ті, хто має реальний вплив, не обіймаючи офіційних посад.

Джанін Ведель у своїй фундаментальній праці *Shadow Elite* описує нову генерацію владних акторів як «flexians» - осіб, які діють одночасно в кількох секторах (уряд, бізнес, аналітика, медіа) та формують політику без офіційного мандата: “Flexians operate across sectors and use their networks to shape decisions without formal accountability” [103, с. 89].

Інше ключове поняття - *invisible governance* («невидиме управління») - означає процес формування правил, рішень і стратегій через мережеву взаємодію, а не через публічні інститути. Таким чином, *shadow politics* не є виключенням, а системною властивістю сучасної політики.

Сучасна наука пропонує кілька типів тіньової політики, які умовно поділяють за характером, способом реалізації та джерелом впливу.

1. Елітно-мережева політика. Ця форма характерна для держав із розвиненою демократією, де формальні інститути співіснують з впливовими неформальними мережами. Вона реалізується через неконтрольовані експертні спільноти, приватні ради, неурядові інститути. Основна її особливість - відсутність публічної відповідальності.

2. Паралельна інституційність. Леденьова Олена характеризує її через поняття *practical norms* - неформальні правила, які переважають над офіційними законами: “Practical norms often override formal regulations, especially in systems where rules are opaque or overly rigid” [76, с. 158].

У таких системах політичні рішення приймаються «по телефону», через особисті зв'язки, або на основі кланово-клієнтелістських відносин. Це властиво як пострадянським країнам, так і авторитарним режимам.

3. Транснаціональна тіньова політика. Це вплив міжнародних організацій, приватних фондів, транснаціональних корпорацій. Її головні інструменти - економічна залежність, ідеологічна присутність, медійний контроль. Вона реалізується через грантові програми, зовнішнє консультативне управління, інформаційний тиск, зміну режимів.

Міршаймер у *The Tragedy of Great Power Politics* доводить, що у світі без централізованої влади держави змушені використовувати будь-які засоби для забезпечення виживання, включно з тіньовими: “In an anarchic world, great powers cannot rely on others for security - they must look for advantages wherever possible, including through covert and informal means” [84, с. 103].

У такій логіці тіньова політика - це не аномалія, а закономірна стратегія, зокрема: фінансування політичних сил, проксі-війни, інформаційні кампанії, кібератаки.

Джеймс Скотт у праці *Seeing Like a State* підкреслює, що жодна державна система не здатна функціонувати без неформальних правил: "All formal systems of order are embedded in a larger system of informal practices... which the formal scheme does not recognize, without which it could not exist" [97, с. 227].

Леденьова Олена додає: інституції формальні можуть дублюватись неформальними каналами управління, особливо в постсоціалістичних суспільствах, де офіційна структура часто є «фасадом» тіньових процесів.

Джанін Ведель описує нову архітектуру влади як "flex-nets" - стратегічні гнучкі об'єднання осіб з доступом до стратегічної інформації. Ці мережі ухвалюють рішення через комунікаційні платформи, неформальні коаліції, змішані статуси учасників.

Одним із провідних підходів до осмислення тіньової політики є неореалістична традиція, яка визнає, що політична поведінка акторів часто визначається не лише відкритими деклараціями чи діями, а й прихованими інтересами, які реалізуються через альтернативні канали. У рамках цього підходу тіньову політику розглядають як форму боротьби за вплив у глобальній системі, де домінуючі держави та транснаціональні еліти використовують недержавні інституції як інструменти своєї стратегії [5, с. 202]. Водночас теоретики ліберального інституціоналізму звертають увагу на зростаючу роль м'якої сили, публічної дипломатії та мережевих зв'язків, що дозволяють просувати інтереси під прикриттям гуманітарних або демократичних ініціатив [9, с. 83]. Саме в цій площині виникає концепція "прихованої легітимності" - тобто ситуації, коли тіньовий вплив отримує суспільне схвалення через авторитет бренду або репутації організації, попри реальну непрозорість її цілей.

Окремим об'єктом дослідження тіньової політики стають глобальні фінансові структури, які діють у зоні перетину політики та економіки. Роботи таких дослідників, як С. Жижек та Н. Хомський, вказують на те, що сучасна політика неможлива без урахування фінансово-корпоративного тиску, який, хоча й не завжди фіксується у законодавстві або міжнародних угодах, відіграє вирішальну роль у прийнятті рішень [8, с. 117]. У цьому контексті тіньова політика перетворюється на простір зіткнення інтересів глобального капіталу, де регіональні конфлікти, зміни режимів або суспільні заворушення можуть бути не лише наслідками внутрішніх протиріч, а й результатами зовнішнього впливу, ретельно прихованого від прямого спостереження [7, с. 58].

Варто також відзначити розвиток критичних теорій, зокрема постструктуралізму, які трактують тіньову політику як динамічну комунікативну практику, в якій мова, символи та наративи є інструментами влади. У межах цього підходу особлива увага приділяється ролі медіа, соціальних мереж та інструментів інформаційної війни, які здатні не лише впливати на сприйняття політичної реальності, але й формувати саму цю реальність [12, с. 191]. Поширення концепції "глобального спостереження", описаної в працях Ш. Цубофф, вказує на те, що великі технологічні корпорації, збираючи масиви даних, стають активними учасниками політичних процесів, впливаючи на вибори, політичні кампанії, формування ідентичностей та лояльності [10, с. 233].

Не менш важливою є соціологічна перспектива, згідно з якою тіньова політика є не лише результатом раціональної гри інтересів, а й проявом структурної нерівності доступу до політичного ресурсу. У цьому контексті неpubлічні акти впливу розглядаються як інструменти, за допомогою яких еліти утримують владу, обходячи демократичні процедури, цензуруючи інформацію або маніпулюючи нею [3, с. 42]. Дослідники, такі як П. Бурдьє, підкреслюють, що символічний капітал - репутація, авторитет, медійна

присутність - часто важливіший за формальний політичний статус і саме через нього реалізується прихована влада [6, с. 101].

Розширення аналітичної рамки дослідження тіньової політики також потребує урахування історичного виміру. Поняття неpubлічного впливу в політиці не є новим - ще з часів Римської імперії та середньовічних дворів впливові особи, радники, придворні кола здійснювали ключову роль у формуванні політичних рішень без офіційного статусу чи титулу. У новітній історії концепція «тіньового кабінету» виникла в межах британської парламентської традиції, де вона позначала альтернативний уряд в опозиції. Згодом термін еволюціонував, набуваючи дедалі глибшого значення, що охоплює неформальні, закулісні структури, здатні змінювати хід політичних подій, залишаючись поза публічною увагою [14, с. 88].

У контексті глобалізації зростає значення транснаціональних зв'язків, в яких тіньова політика набуває нових форм. Зокрема, діяльність таких інституцій, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк або фонди, пов'язані з впливовими особами на кшталт Джорджа Сороса, зазнає численних інтерпретацій. Одні дослідники розглядають їх як рушії демократичних змін, інші - як інструменти прихованого впливу, що діють через умови фінансування, експертні рекомендації або підтримку політичних ініціатив, спрямованих на зміну внутрішнього політичного ладу [17, с. 159].

Особливу увагу у цьому контексті слід приділити поняттю "геоекономічного впливу", яке окреслює використання економічних інструментів як важелів тиску на держави. Це включає, зокрема, надання кредитів з політичними умовами, фінансування окремих груп громадянського суспільства, застосування санкцій, маніпуляцію енергетичними ринками тощо. Тіньовий характер цих процесів полягає не в їх протизаконності, а у непрозорості мотивів, цілей і механізмів реалізації, що унеможливорює повноцінний демократичний контроль з боку громадськості [13, с. 63].

Сучасні інформаційні технології значно посилили потенціал тіньових впливів, особливо через поширення фейкових новин, маніпуляцію громадською думкою, використання великих даних для передбачення або навіть спрямування виборчої поведінки. Практика мікротаргетингу, впроваджена в політичні кампанії після скандалу з Cambridge Analytica, яскраво продемонструвала, наскільки потужним може бути прихований вплив на демократичні процеси навіть без прямої участі державних інституцій [18, с. 104]. У цьому зв'язку тіньова політика перетворюється на форму стратегічної поведінки, в якій використання технологічних інструментів дозволяє досягати політичних цілей без формального втручання.

Наростає також актуальність дослідження ролі квазідержавних утворень та акторів у тіньовій політиці. Наприклад, діяльність приватних військових компаній, таких як Wagner Group або Academi (колишній Blackwater), висвітлює ще один вимір прихованої політики, де насильство, війни та перевороти реалізуються без офіційного оголошення або юридичної відповідальності [15, с. 214]. Вони діють у «сірих зонах» міжнародного права, виконуючи політичні завдання, при цьому зберігаючи видиму дистанцію від держав, що їх використовують. Це дозволяє уникати санкцій, відповідальності та розголосу, формуючи нову реальність, де військова сила стає ще одним каналом тіньового впливу.

Не менш важливою є ідеологічна складова тіньової політики, що проявляється у просуванні певних наративів, ідей, світоглядних установок, які формують ідентичність цілих спільнот. Роль філантропічних фондів у підтримці громадських рухів, освітніх програм та медіа стала предметом дискусій, адже під виглядом просування цінностей демократії, прав людини або сталого розвитку можуть реалізовуватись стратегічні інтереси глобальних гравців [16, с. 71]. Така діяльність створює подвійний ефект - з одного боку, сприяє інституційному розвитку та свободам, з іншого - піддає суверенітет та породжує залежність від донорів.

Актуальність подібного аналізу підтверджується тим, що в умовах поляризації міжнародної системи, коли традиційні механізми стримування та балансу більше не працюють належним чином, саме тіньова політика стає полем ключових протистоянь. У таких умовах зростає попит на "глибоку аналітику" - спроможність виявляти приховані мотиви, аналізувати мережі впливу, деконструювати політичні міфи та медійні образи [19, с. 97]. Вивчення тіньової політики потребує не лише фахової підготовки, а й критичного мислення, здатності розрізняти інституційні оболонки та справжні центри ухвалення рішень.

У підсумку, тіньова політика розглядається як системна, структурована, глобалізована форма впливу, що реалізується через:

- персональні мережі;
- транскордонні зв'язки;
- паралельні джерела легітимності.

Ці елементи стають основою сучасної геополітичної боротьби, в якій кордони між формальним і неформальним, державним і приватним, внутрішнім і зовнішнім - постійно стираються.

1.2. Місце і роль тіньової політики у поступі людства: методи дослідження

Тіньова політика не є винятковим явищем сучасного світу. Ще з античних часів існували форми впливу, що виходили за межі офіційної політичної арени: це могли бути дорадчі ради при монархах, змови еліт, династичні альянси, духовенство чи секретні ордени. Влада завжди супроводжувалась неопублічним ухваленням рішень, яке ставало основою стабільності або, навпаки, каталізатором кризи.

Поняття «глибинної держави» (*deep state*) часто застосовується до таких ситуацій, коли реальна влада здійснюється не офіційними

посадовцями, а мережею силових структур, олігархів, бюрократів та медіа. Сучасне застосування терміну поширене в США, Туреччині, Єгипті, Пакистані та інших країнах, де існує стійкий паралельний контур управління, що протидіє або підпорядковує демократичну вертикаль.

Джон Міршаймер у своїй книзі *The Tragedy of Great Power Politics* підкреслює, що реальна політика держав, особливо великих, завжди супроводжується інструментами тиску, примусу та прихованого впливу. Зокрема, навіть найдемократичніші режими вдаються до шпигунства, маніпуляцій або зміни режимів в інших державах, що є ознакою глобалізованої тіньової політики.

Методологічні підходи до вивчення тіньової політики.

а) Аналіз соціальних мереж (SNA - Social Network Analysis)

Цей підхід розвинувся завдяки роботам Мануеля Кастельса, Джанін Ведель, Леденьовій Олені. Він полягає у виявленні зв'язків між акторами - особами, організаціями, фондами - що діють поза формальними рамками. Основна увага приділяється не структурі, а взаємодії, транзакціям, каналам передачі впливу.

Ведель вводить поняття *flex-nets* - адаптивних мереж, які не піддаються стандартному нагляду, але при цьому вирішують стратегічні завдання в інтересах тіньових еліт: "The new rules of influence are written by a new kind of power elite, defined by the power of network, not of institution" [103, с. 57].

б) Інституційна теорія та метафора "інформальної держави"

Згідно з Джеймсом Скоттом (*Seeing Like a State*), офіційна структура влади завжди спирається на неформальні практики, які не враховуються в законодавстві, однак забезпечують життєздатність системи: "Formal order is always and to some considerable degree parasitic on informal processes, which the formal scheme does not recognize, without which it could not exist" [97, с. 243].

Це означає, що навіть у розвинутих демократіях існує прихована субструктура, яка є носієм «практичних норм» (Ledeneva) - неписаних правил, що регулюють поведінку чиновників, лобістів, політиків.

в) Критична політична економія

Підхід, запропонований Стівеном Мейєром, зокрема, в роботі «*The Fall and Rise of American Finance*», розглядає тіньову політику як результат симбіозу фінансового капіталу та держави, в межах якого державні інститути стають частиною ринку, а не його регуляторами. Створюється «державно-фінансова надбудова», що діє через непрозорі механізми впливу, включаючи shadow banking, непрозорі приватні ради, think tanks, міжнародні інститути тощо: “Finance has always been closely connected to the state- forming what David Harvey has termed a ‘state-finance nexus’” [81, с. 101].

Емпіричні приклади застосування тіньової політики

США та фінансова еліта Інститути, що формально є підзвітними (наприклад, ФРС), фактично приймають стратегічні рішення без впливу демократичної вертикалі. Це стало можливим завдяки концентрації влади в руках фінансово-економічного апарату, що автономізувався від Конгресу та адміністрації президента: “The insulation of the Federal Reserve from democratic institutions afforded it the essential space to implement unpopular economic strategies” [81, с. 173].

Shadow Banking як форма тіньового управління Shadow banking - небанківські фінансові структури - утворили альтернативну мережу впливу, яка формує ринки, регулює фінанси та отримує доступ до ресурсів центральних банків, не будучи підпорядкованою законодавству про банки. Через механізми фондового ринку, рейтингових агентств та інституційних інвесторів формується новий тип владної еліти.

У країнах Східної Європи та Центральної Азії часто існують «формальні демократичні структури», які де-факто підпорядковані неформальним мережам - олігархічним групам, кланам, зовнішнім агентам. На цьому наголошують численні дослідження інформальності Ледневої.

Тіньова політика як складова глобального політичного процесу посідає унікальне місце в поступі людства, відіграючи роль катализатора прихованих трансформацій, що значною мірою визначають траєкторії розвитку як

окремих держав, так і міжнародної системи загалом. Вона формує альтернативний простір прийняття рішень, в якому часто вирішуються доленосні питання без участі широкої громадськості, поза межами демократичного нагляду і публічного контролю. Цей феномен постає як відображення кризи класичної легітимності, в умовах якої офіційні структури влади дедалі частіше поступаються неформальним мережам впливу, що діють у сфері економіки, медіа, технологій, безпеки та освіти [3, с. 106].

У поступі людства тіньова політика виконує подвійне функціональне навантаження. З одного боку, вона виступає як механізм, через який нові ідеї, цінності або технології проникають у традиційні політичні структури, прискорюючи модернізаційні процеси. З іншого боку, вона стає інструментом збереження статусу-кво, коли впливові групи використовують приховані канали для контролю над ресурсами, масами, дискурсами та політичними рішеннями [7, с. 218]. Її місце у політичному порядку денному визначається не формальним становищем, а здатністю впливати на процеси, результат яких може не збігатися з публічно задекларованими цілями. Саме через тіньову політику реалізуються так звані "глибинні стратегії", які за своєю природою довготривалі, непублічні та часто непередбачувані [10, с. 163].

Вивчення тіньової політики потребує особливої методології, адже традиційні методи політичної науки, які базуються на відкритих джерелах, офіційних заявах та формалізованих інституційних структурах, не здатні повністю охопити глибинні, латентні процеси, що лежать в основі непублічного впливу. Ефективними виявляються інтерпретативні підходи, зокрема критичний дискурс-аналіз, що дозволяє виявити, як у текстах, заявах, інформаційних кампаніях приховується справжня мотивація політичних рішень [4, с. 74]. У фокусі опиняється не тільки те, що говориться, а й те, що замовчується або навмисно спотворюється. Саме так можна виявити ознаки прихованого втручання, маніпуляцій або використання інформаційної зброї.

Дослідники також звертаються до методу соціального картографування - ідентифікації мереж, зв'язків і центрів впливу, що дозволяє простежити, як

формується і функціонують неформальні коаліції, альянси, фонди та транснаціональні лобі-групи [12, с. 209]. Такий підхід дозволяє не лише описати механізми тіньової політики, а й кількісно оцінити ступінь її впливу на політичні та економічні рішення. Використання мережевого аналізу, що застосовується, зокрема, в дослідженнях транснаціональних еліт, допомагає виявити структури влади, які не фіксуються на офіційному рівні, але координують діяльність урядів, корпорацій та міжнародних організацій [8, с. 132].

Особливу увагу в дослідженні тіньової політики приділяють також методам верифікації інформації та фактчекінгу. У світі, де велика частина політичних процесів супроводжується інформаційними вкидами, фейковими новинами та цілеспрямованими наративами, важливою частиною дослідження стає не лише збирання інформації, а й її перевірка на достовірність, а також аналіз джерел фінансування тієї чи іншої ініціативи [5, с. 191]. У цьому контексті зростає роль розслідувальної журналістики, матеріали якої все частіше слугують базою для академічних досліджень політичного впливу недержавних суб'єктів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що тіньова політика виступає як тінь від світла офіційної політичної сцени - невидима для більшості, але визначальна за масштабом і глибиною впливу. Вона є водночас результатом і причиною еволюції політичних інститутів, адаптацією еліт до нових умов глобальної взаємодії, де публічність все частіше стає лише фасадом, за яким приховано ведуться головні переговори, розподіляються ресурси, змінюються режими і формуються нові «правила гри» [6, с. 88]. У такому середовищі критично важливою стає здатність науковців вийти за межі очевидного, створити аналітичні інструменти, які дозволяють проникати крізь шари публічного дискурсу до глибинних механізмів влади.

Тіньова політика, попри свою латентну природу, є фундаментальним елементом політичного порядку і невіддільною частиною поступу людства - як у його прогресивних, так і в деструктивних проявах. Її аналіз дозволяє

краще зрозуміти природу сучасної політичної влади, виявити нові джерела ризику, а також окреслити горизонти можливого демократичного оновлення через підвищення прозорості, відповідальності та інституційної зрілості на глобальному рівні [11, с. 58]. Саме тому вивчення тіньової політики не лише актуальне, але й необхідне для формування нової парадигми глобального політичного знання.

У контексті цивілізаційного розвитку тіньова політика виконує ще одну важливу функцію - вона відображає межу між офіційним політичним дискурсом і реальною владною практикою. У багатьох випадках саме в цій межовій зоні відбувається кристалізація нових форм управління, гнучкіших, але водночас менш прозорих. Через тіньову політику відбувається не лише передача впливу, а й трансформація політичних норм, легітимізація альтернативних способів досягнення цілей, що часто виходять за межі міжнародного права або етичних стандартів [13, с. 177]. Цей процес не завжди є злочинним або негативним за своєю сутністю - у багатьох випадках саме тіньові канали дозволяли в історії долати забюрократизованість, протидіяти тиранії або налагоджувати дипломатію в умовах відкритого конфлікту.

Методологічна складність дослідження тіньової політики полягає в тому, що вона не має чітко визначеної структури, не піддається кількісному аналізу у традиційному розумінні, не завжди залишає сліди у вигляді документів чи офіційних рішень. Саме тому для її вивчення дедалі частіше використовуються методи глибинного інтерв'ю, включеного спостереження, аналізу відкритих баз даних, які дозволяють відтворити картину взаємодій на основі непрямих ознак [14, с. 66]. Наприклад, зміни в інвестиційній поведінці фондів, активність окремих експертних груп, публікації у впливових медіа - усе це стає об'єктами аналізу як індикатори тіньових процесів.

У сучасному етапі глобального розвитку спостерігається дедалі глибша інтеграція тіньової політики в офіційні процеси. Її прояви можна бачити у транснаціональному лобізмі, в діяльності аналітичних центрів (think tanks), у

формуванні «експертного» середовища, яке через рекомендації, рейтинги, дослідження фактично впливає на ухвалення політичних рішень на рівні цілих держав. Особливо помітним це є у країнах, які переживають політичні трансформації або перебувають у стані воєнного чи економічного тиску - саме тут активізуються ті структури, які, залишаючись поза формальними рамками, вміло користуються можливістю впливати на хід подій [16, с. 93].

Дослідження таких впливів потребує міждисциплінарного підходу: поєднання політичної науки, соціології, психології, правознавства та навіть цифрової лінгвістики. Зокрема, нові підходи у вивченні цифрової тіньової політики передбачають використання алгоритмічного аналізу великих масивів даних - наприклад, для виявлення координованих інформаційних кампаній або синхронізованих меседжів у медіапросторі [9, с. 121]. Таким чином, межа між традиційною наукою та прикладною аналітикою стає розмитою: дослідник тіньової політики дедалі більше нагадує криміналіста, слідчого або цифрового аудитора, здатного знайти логіку у хаотичному потоці інформації.

Слід наголосити, що роль тіньової політики посилюється також у зв'язку з ослабленням інституційних структур в окремих регіонах світу. Коли державні апарати не справляються зі своїми функціями або втрачають довіру громадян, на арену виходять паралельні структури - політичні клани, релігійні лідери, фінансові групи, які де-факто замінюють державу. Ці структури часто здійснюють «тіньове врядування», формуючи альтернативні правила гри, у тому числі у сфері розподілу ресурсів, прийняття рішень, забезпечення безпеки [15, с. 185]. Тобто тіньова політика у цьому випадку не лише впливає на державу ззовні, а й може перебрати на себе її функції, трансформуючи саму природу влади.

У глобальному масштабі варто також виділити феномен "тіньового глобалізму", що проявляється у зростанні впливу мережевих структур без національної приналежності, які переслідують власні інтереси, формують нові політичні ідентичності та розмивають традиційні уявлення про

суверенітет. Це можуть бути як великі цифрові корпорації (Google, Meta), що володіють інформаційною гегемонією, так і міжнародні неурядові організації, які встановлюють норми поведінки для урядів, формують стандарти, здійснюють контроль через грантову систему або участь у реформаторських процесах [6, с. 109]. У цьому контексті тіньова політика вже не виглядає як винятковий, маргінальний феномен, а навпаки - як стрижнева логіка сучасної влади, що функціонує за межами класичних легітимаційних механізмів.

Таким чином, сучасне розуміння місця тіньової політики у поступі людства полягає не тільки в її впливі на поточні події, але й у стратегічному переформатуванні глобальної політичної архітектури. Її інструменти, методи та цілі вимагають переосмислення самих засад політичної теорії та вироблення нових дослідницьких стратегій. Вона кидає виклик класичному поділу на легальне й нелегальне, внутрішнє й зовнішнє, публічне й приховане. Саме тому дослідження тіньової політики є не лише науково цікавою справою, а й важливою умовою критичного осмислення того, яким чином формується майбутнє політичне буття людства.

Висновки до розділу 1

- Тіньова політика є стійкою структурною формою організації влади, що існує паралельно або в обхід формальних інститутів.
- Існують різні теоретичні підходи до її вивчення - від класичного реалізму до мережевого аналізу.
- Особливу роль відіграє інформальність як механізм виживання складних систем в умовах кризи легітимності.
- Методологічно дослідження тіньової політики спирається на аналіз взаємозв'язків між акторами, а не на структури, що особливо важливо в епоху мережевої глобалізації.

- Глобальні та локальні приклади свідчать про те, що тіньові практики не є виключенням, а радше - закономірним елементом політичної системи.

У першому розділі було здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз феномена тіньової політики в контексті глобального політичного процесу. Визначено, що тіньова політика є не винятком чи патологією політичної системи, а її інваріантною складовою, яка супроводжує політичну владу в усі історичні періоди та в усіх формах державного устрою.

У підрозділі 1.1 охарактеризовано основні підходи до тлумачення поняття тіньової політики та суміжних з ним явищ. Було з'ясовано, що поняття «shadow politics» охоплює не лише корупцію чи неформальні угоди, але й більш глибокі процеси - переорієнтацію центрів ухвалення рішень від формальних інституцій до персоналізованих мереж впливу. На основі концепцій Дж. Ведель, О.Леденьової, Дж. Міршаймера, сформульовано три ключові підходи до осмислення тіньової політики:

- інституційний (формальні vs неформальні правила),
- мережевий (гнучкі неофіційні структури),
- геополітичний (тіньовий вплив як інструмент великодержавного суперництва).

У підрозділі 1.2 розглянуто історичну еволюцію тіньової політики та окреслено методи її дослідження. Показано, що в різні епохи - від Римської республіки до сучасних транснаціональних інституцій - влада реалізовувалась не лише через інститути, а й через неформальні структури. У методологічному плані визначено провідну роль:

- аналізу соціальних мереж (SNA),
- інституційної теорії,
- підходів критичної політичної економії.

Окремо підкреслено, що в сучасну добу shadow governance трансформується в глобалізовану систему, в якій приватні, фінансові,

аналітичні, гуманітарні структури впливають на політичні рішення без офіційної відповідальності. Було надано конкретні приклади: роль фінансової еліти у США, механізми shadow banking, пострадянські інституційні двоїстості.

Таким чином, тіньова політика постає як універсальний політичний феномен, що діє в умовах як слабких, так і сильних інституцій, і потребує міждисциплінарного підходу до дослідження, який враховує не лише структуру влади, але й логіку взаємодії в рамках неформальних, персоналізованих, гнучких мереж.

РОЗДІЛ 2. ПОТЕНЦІЙНІ СУБ'ЄКТИ ТІНЬОВОЇ ПОЛІТИКИ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ І КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

2.1. Потенціал та форми активності впливових фігур на світовій арені

Потенційні суб'єкти тіньової політики складають досить широке коло акторів, що діють на межі легального та нелегального, офіційного та неофіційного політичного поля. Ці суб'єкти здебільшого не мають формального політичного статусу, однак здатні суттєво впливати на прийняття рішень, формування громадської думки, перебіг виборчих кампаній і навіть зовнішньополітичні орієнтири держав. У найширшому розумінні до них належать представники великого бізнесу, транснаціональні корпорації, кримінальні угруповання, впливові фінансові структури, приватні військові компанії, окремі ЗМІ, радикальні рухи, а також високопосадовці, які використовують своє становище для просування приватних інтересів у тіньовий спосіб [24, с. 169].

Ключовою характеристикою таких суб'єктів є їхня здатність діяти поза межами традиційних форм політичної відповідальності. Їхній вплив часто не афішується, а результати втручання проявляються у вигляді змін політичного порядку денного, ухвалення певних рішень, кадрових перестановок чи дестабілізації ситуації в окремих регіонах [29, с. 87]. Такі суб'єкти нерідко використовують легальні інструменти - фінансування політичних партій, лобізм, стратегічні інвестиції, участь у суспільно-політичних проектах - для досягнення тіньових цілей [31, с. 112]. Поряд із цим застосовуються й нелегальні засоби - шантаж, корупція, політичний тиск, медійні кампанії з дезінформації або інформаційного терору [33, с. 45].

На світовій арені особливу роль у структурі тіньової політики відіграють олігархічні групи та транснаціональні корпорації. Їхній потенціал дозволяє впливати не лише на внутрішню політику держав, а й формувати міждержавні альянси, впливати на міжнародні санкційні режими, торговельні договори та військові конфлікти [35, с. 208]. Наприклад, корпорації в

енергетичному, фармацевтичному чи військово-промисловому комплексах мають можливість диктувати умови урядам країн, залежних від поставок ресурсів або технологій, що перетворює економічний тиск на інструмент тіньового впливу [38, с. 98].

Іншою потужною групою впливу є кримінально-політичні союзи, що сформувалися на стику бізнесу, влади та організованої злочинності. Їхнє функціонування ґрунтується на корупційних зв'язках, монополії на певні сфери економіки (наприклад, митниця, земля, контрабанда), а також на використанні насильства як механізму політичного тиску [41, с. 174]. У деяких країнах такі структури фактично паралізують функціонування демократичних інституцій, підмінюючи реальні виборчі процедури тіньовими домовленостями та маніпуляціями [43, с. 65]. Також до тіньових суб'єктів політики слід віднести приватні військові компанії (ПВК), які за умов ослаблення державного суверенітету або під час збройних конфліктів можуть фактично виступати як автономні геополітичні гравці. Їхній вплив зумовлений не лише силовим потенціалом, а й наявністю доступу до критично важливої інформації, здатності до швидкої мобілізації та використання спеціальних технологій впливу [46, с. 91]. У деяких випадках ПВК виступають виконавцями волі не держав, а окремих бізнес-груп або закритих політичних кіл, що фактично виводить їх за межі контролю публічного управління [47, с. 119].

Значний потенціал тіньового впливу мають і медіа, зокрема ті, що підконтрольні політико-фінансовим кланам. Інформаційна маніпуляція, формування штучних трендів, провокування соціальних конфліктів через вкидання деструктивних наративів - усе це входить до арсеналу тіньової політики інформаційного типу [49, с. 132]. У сучасних умовах цифровізації особливо небезпечною є здатність таких суб'єктів моделювати масову поведінку через алгоритми соціальних мереж, які дозволяють таргетувати аудиторію з високою точністю [50, с. 87].

Радикальні політичні рухи, що декларують крайні ідеології, часто стають зручним інструментом для реалізації тіньових інтересів. Їхній публічний радикалізм приховує неpubлічні домовленості з тими, хто фінансує такі рухи для дестабілізації політичної ситуації або тиску на урядові структури [52, с. 76]. У деяких випадках вони виконують функцію розвідувально-підривної сили, діючи як інструмент гібридної війни в руках впливових зовнішніх чи внутрішніх гравців [53, с. 154]. Загалом класифікація суб'єктів тіньової політики базується на критеріях легітимності, джерел впливу, методів діяльності та рівня системного проникнення. Вони можуть бути як зовнішні (міжнародні структури, іноземні спецслужби, ТНК), так і внутрішні (олігархи, кримінальні групи, кланові еліти) [55, с. 133]. Взаємодія між ними породжує багаторівневу мережу неформального впливу, яка функціонує паралельно до офіційних політичних механізмів і, нерідко, набагато ефективніше досягає поставлених цілей [57, с. 201].

Таблиця 2.1.

Форми активності впливових фігур на світовій арені

Тип мотивації	Зміст мотивації	Приклади реалізації
<i>Геополітична</i>	Бажання зміцнити вплив на певні регіони, послабити конкурента чи домінувати	Втручання Росії у внутрішні справи України (анексія Криму, підтримка сепаратистів на Донбасі); діяльність США в Іраку та Афганістані
<i>Економічна</i>	Доступ до ресурсів, ринків збуту, дешевої робочої сили або вигідних контрактів	Захоплення ресурсів в Африці через приватні компанії; торгівля зброєю в обхід санкцій
<i>Ідеологічна</i>	Просування певної ідеології або системи цінностей	Експорт «ісламської революції» Іраном; радикалізація населення через екстремістські ЗМІ
<i>Політико-олігархічна</i>	Лобіювання інтересів внутрішніх економічних груп через зовнішню політику	Вплив транснаціональних корпорацій на зовнішню політику США; використання офшорів політичними елітами
<i>Кримінальна</i>	Отримання доходу від нелегальної діяльності під прикриттям державних структур	Контрабанда, торгівля людьми, наркотрафік із залученням спецслужб чи військових
<i>Інформаційно-</i>	Формування потрібної	Кібервтручання у вибори в США у

<i>пропагандистська</i>	картини світу через маніпуляцію інформацією	2016 році; кампанії дезінформації щодо COVID-19
<i>Стратегічна (довготривала)</i>	Побудова нових центрів сили, трансформація міжнародної архітектури	Пояс і шлях» Китаю; військове зміцнення РФ у Середземномор'ї через базу в Сирії
<i>Ситуативна</i>	Реакція на кризові обставини, несподівані зміни у міжнародному середовищі	Зміна позиції США щодо конфлікту в Сирії після хімічної атаки 2017 року; втручання Туреччини у Лівію
<i>Гібридна</i>	Поєднання кількох мотивів для досягнення переваги без відкритого конфлікту	Гібридна війна РФ проти України; вплив Китаю через економіку, інвестиції, ЗМІ та дипломатію

В умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційного суспільства потенційні суб'єкти тіньової політики стають усе більш численними, різноманітними та гнучкими у своїй поведінці. До них відносяться не лише класичні політичні актори, такі як впливові політики, силові структури чи олігархи, але й транснаціональні корпорації, приватні військові компанії, спецслужби, криптовалютні спільноти, кримінальні синдикати, впливові медіаплатформи та навіть псевдоекспертні аналітичні центри, що приховано обслуговують певні інтереси [27, с. 142].

Зазвичай ці суб'єкти діють через складну мережу посередників, що дозволяє зберігати анонімність і водночас здійснювати ефективний вплив на політичні процеси в окремих державах чи на глобальному рівні. Наприклад, діяльність транснаціональних корпорацій може бути формально аполітичною, однак у багатьох випадках вони лобіюють вигідні для себе політичні рішення, впливають на екологічну політику країн, надають фінансову підтримку «потрібним» політикам або підсилюють інформаційні кампанії, що дискредитують опонентів [30, с. 223].

Класифікація таких суб'єктів може здійснюватися за різними критеріями: за ступенем відкритості (від офіційно зареєстрованих структур до повністю підпільних), за рівнем впливу (локальний, регіональний, глобальний), за характером ресурсів (фінансові, військові, інформаційні,

організаційні) та за легітимністю (від формально законних до повністю нелегальних) [33, с. 87]. Наприклад, діяльність міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ чи Світовий банк, часто викликає дискусії щодо її відповідності демократичним принципам, оскільки їхні рішення іноді продиктовані інтересами впливових країн чи корпорацій, а не потребами країн-отримувачів [36, с. 94].

Особливе місце займають недержавні структури, які активно використовують новітні технології для впливу на суспільну думку. Прикладом можуть бути кампанії у соціальних мережах, які ззовні виглядають як «громадянська ініціатива», але насправді координуються через бот-мережі та аналітичні інструменти великих PR-компаній, які мають замовників серед політичної еліти або великого бізнесу [38, с. 57].

Крім того, важливим інструментом тіньової політики залишаються приватні військові компанії, які діють у «сірій зоні» між легальними державними структурами і нелегальними збройними формуваннями. Вони беруть участь у конфліктах, де офіційна присутність армій небажана або неможлива, наприклад, як це було у випадку з компаніями Wagner у Сирії, ЦАР чи Україні [40, с. 211].

Ще одним яскравим прикладом суб'єктів тіньової політики є деякі релігійні організації або секти, які мають значний вплив на політичні процеси, використовуючи ідеологічний та фінансовий тиск. Наприклад, у низці країн Латинської Америки та Африки великі харизматичні церкви фактично визначають політичну повістку дня, мобілізуючи своїх прихожан для підтримки потрібних кандидатів, а в деяких випадках навіть фінансують виборчі кампанії [42, с. 188].

Існує також небезпека з боку кримінальних синдикатів, які впливають на політичні рішення шляхом корупції, шантажу або прямого тиску. Відомі приклади мафіозної інфільтрації в політичне життя в Італії, Мексиці, Колумбії, коли злочинні угруповання фактично контролювали місцеву владу або навіть проникали в урядові структури [44, с. 133].

Сучасна тіньова політика набуває дедалі складніших форм, що значно ускладнює її ідентифікацію та контроль. Особливо небезпечними є ті суб'єкти, що використовують змішані моделі впливу - поєднуючи політичні, економічні, інформаційні та військові засоби. Так, сучасні інформаційні війни, які розгортаються через медіа, соцмережі та платформи аналітики великих даних, є яскравим прикладом нелінійного впливу, де складно визначити замовника, проте результат може мати глобальні наслідки - зміна урядів, політичної орієнтації країн, зростання радикалізму.

Потенціал та форми активності впливових фігур на світовій арені дедалі більше виходять за межі офіційного публічного простору, поступово набуваючи характеристик тіньових, неформалізованих, але вкрай ефективних політичних механізмів. Одним із прикладів такого впливу є діяльність транснаціональних корпорацій, які мають обсяги прибутків, що перевищують ВВП окремих країн. Наприклад, доходи компанії Apple у 2022 році сягнули понад \$394 млрд, що більше за ВВП багатьох держав Африки та Азії. Через вплив на політичні рішення, лобіювання інтересів, а також формування громадської думки за допомогою ЗМІ та соціальних мереж, ці структури фактично виконують функції суб'єктів тіньової політики [27, с. 211].

Ще одним прикладом є діяльність різноманітних закритих або напівзакритих клубів, таких як Більдерберзька група, Тристороння комісія або Римський клуб. Вони офіційно не є політичними структурами, однак формують порядок денний світової політики шляхом обговорень ключових тем у закритому форматі, без публічного контролю чи звітності. На цих заходах збираються представники великого бізнесу, політики, банкіри, власники медіа - ті, хто має вплив на глобальні процеси, хоча й не завжди займає офіційні державні посади [30, с. 319].

До потенційних суб'єктів тіньової політики також належать так звані "олігархічні угруповання", які активно функціонують у країнах із транзитивними економіками, зокрема на пострадянському просторі. В Україні, Росії, Казахстані чи Грузії такі групи мають прямий вплив на

призначення чиновників, ухвалення законів, контроль над медіа та судовою системою. Наприклад, в Україні дослідники неодноразово вказували на взаємозв'язок між медіаактивами окремих олігархів і політичними кампаніями, фінансуванням партій, зокрема у 2004, 2010 і 2019 роках [33, с. 284].

Особливу увагу слід звернути на діяльність глобальних фінансових інститутів, які, хоча і функціонують відкрито, фактично реалізують політичні цілі через економічні інструменти. Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, рейтингові агентства типу Moody's чи Standard & Poor's можуть суттєво впливати на внутрішню політику країн, нав'язуючи певні умови реформ, реструктуризації боргів чи приватизації. У літературі така діяльність часто визначається як "політична економія боргової залежності", коли незалежність держави обмежується через фінансові інструменти [36, с. 145].

Не можна оминати увагою і приватні військові компанії (ПВК), такі як відома група "Вагнер", яка тривалий час брала участь у конфліктах у Сирії, Лівії, ЦАР, а згодом і в Україні. Їхня діяльність дозволяє державам реалізовувати зовнішньополітичні цілі без формального залучення регулярної армії, тобто поза юридичними та моральними нормами міжнародного права. Відповідно, ПВК виступають як інструмент тіньового політичного впливу, здатний до маніпулювання конфліктами, управління ресурсами та контролю територій [39, с. 198].

Іншим прикладом є лідери авторитарних режимів, які офіційно очолюють державу, але значну частину політичного управління реалізують не через легальні механізми, а через тіньові структури: розвідслужби, внутрішні органи безпеки, приватні фонди. Зокрема, в Росії, згідно з аналітичними звітами, окремі рішення ухвалюються в закритому колі осіб, наближених до президента, що не передбачено жодною формальною процедурою [42, с. 97].

Також варто враховувати неофіційний вплив релігійних об'єднань і рухів. Наприклад, Саудівська Аравія підтримує розповсюдження салафізму в

інших країнах як інструмент ідеологічного впливу. У країнах Північної Африки та Південно-Східної Азії це іноді призводить до трансформації державної ідеології, зростання радикалізму та появи неконтрольованих парадержавних структур.

У сучасному глобалізованому світі потенційні суб'єкти тіньової політики виступають не лише як приховані гравці, а як активні й впливові учасники політичних, економічних та соціальних процесів. До таких суб'єктів належать транснаціональні корпорації, приватні військові компанії, впливові медіамагнати, лобістські структури, мафіозні угруповання, а також певні аналітичні центри, що діють під прикриттям наукової чи гуманітарної діяльності.

Транснаціональні корпорації здатні впливати на рішення урядів, встановлювати власні «правила гри» в регіонах, де ведуть бізнес, і впроваджувати стратегічні рішення, які впливають на енергетичну безпеку, продовольчу стабільність, екологічну політику. Наприклад, рішення нафтових гігантів щодо обмеження чи збільшення видобутку нафти здатні змінити геополітичну ситуацію, впливаючи на економіку країн, які є залежними від імпорту енергоносіїв. В окремих випадках великі агрохолдинги, що контролюють значні обсяги світового ринку зернових, можуть диктувати цінову політику навіть державам, які є формально суверенними.

Приватні військові компанії (ПВК), як-от «Вагнер» чи «Academi» (колишня «Blackwater»), стали інструментами тіньового втручання у внутрішні справи держав. Вони можуть бути використані для прихованої зміни режимів, усунення опозиційних лідерів або забезпечення інтересів приватних чи державних замовників без формального залучення національних армій. Присутність таких компаній у зонах конфліктів - наприклад, у Сирії, Лівії, Центральноафриканській Республіці - свідчить про їхню здатність впливати на внутрішню стабільність держав, не підпадаючи під міжнародне право в повному обсязі.

Лобістські структури, формально діючи в межах правового поля, фактично можуть реалізовувати тіньові політичні завдання. Вони просувають інтереси конкретних груп - зокрема, фармацевтичних, IT-гігантів, енергетичних компаній - впливаючи на формування законодавства, стандартизацію, сертифікацію та розподіл бюджетних коштів. Наприклад, у США діяльність лобістів фармкомпаній мала величезний вплив на політику щодо вакцинації, медичного страхування, фінансування досліджень та затвердження лікарських засобів.

Медіамагнати, такі як Руперт Мердок або Джордж Сорос, володіючи потужними інформаційними ресурсами, формують суспільну думку, маніпулюють фактами, спрямовують політичні дискусії у вигідному напрямі. Завдяки контролю над телебаченням, друкованими виданнями, онлайн-платформами, вони можуть не лише впливати на результати виборів, а й формувати довгострокові стереотипи та міфи у суспільстві. Такий вплив стає особливо помітним у кризові періоди - під час революцій, пандемій, міжнародних конфліктів. Не менш небезпечними є кримінальні та мафіозні угруповання, що інтегруються в політичні структури, підкупають чиновників, контролюють цілі галузі економіки - від логістики до будівництва. В Італії, наприклад, відомі зв'язки між мафіозними кланами та місцевою владою призвели до десятиліть корупції, фальсифікацій на виборах та блокування реформ. Подібна ситуація спостерігається і в країнах Латинської Америки, де наркокартелі визначають внутрішню політику деяких регіонів, фактично підмінюючи державу.

Також на політичну арену активно виходять окремі фонди та аналітичні центри, які, діючи під прикриттям дослідницької або гуманітарної діяльності, проводять «м'яку» інтервенцію в політику інших країн. Вони організовують форуми, навчальні програми для молодих лідерів, ініціюють громадянські кампанії, що сприяють реалізації прихованих зовнішньополітичних завдань. У країнах Східної Європи та пострадянського простору така діяльність часто

призводить до «кольорових революцій» або радикальних змін векторів зовнішньої політики.

Ці суб'єкти мають спільну рису - вони не підзвітні суспільству, ухиляються від прямого контролю інститутів влади, часто діють на перетині легального й нелегального. Їхня активність може бути прихованою, але ефективною - через підкуп, тиск, маніпуляції, шантаж, використання цифрових технологій для впливу на свідомість. Вони створюють паралельні системи впливу, які не відображені в офіційних документах, але значно визначають хід історії, змінюють напрям політичних процесів і підривають авторитет національних держав.

2.2. Колективні суб'єкти світового впливу, їх мета, цілі, форми активності

Колективні суб'єкти світового впливу становлять важливу частину глобальної політичної архітектури, оскільки вони здатні змінювати хід міжнародних процесів, формувати порядок денний світових відносин, впливати на прийняття стратегічних рішень як у політичній, так і в економічній площині. До таких суб'єктів належать міжнародні організації, транснаціональні корпорації, міжурядові та неурядові об'єднання, лобістські групи, глобальні фінансові інститути, а також неформальні групи впливу на кшталт G7, G20 чи Більдерберзького клубу [34, с. 269]. Їх мета полягає, з одного боку, у забезпеченні стабільності та безпеки міжнародної системи, а з іншого - у реалізації власних інтересів, які часто мають прихований характер і не завжди відповідають потребам окремих держав чи народів [35, с. 87].

Наприклад, діяльність Міжнародного валютного фонду та Світового банку свідчить про потужний вплив фінансових інститутів на соціально-економічну політику держав, що розвиваються. За допомогою програм фінансової допомоги, структурних реформ та надання кредитів ці організації

формують напрями державної політики країн-реципієнтів, що фактично обмежує їхній суверенітет [36, с. 154]. Транснаціональні корпорації, у свою чергу, часто володіють більшими бюджетами, ніж окремі держави, і здатні впливати на урядові рішення шляхом інвестиційної політики, переміщення виробництва, встановлення стандартів ведення бізнесу та через лобізм [37, с. 228]. Зокрема, корпорації в галузі ІТ, фармацевтики або енергетики мають змогу не тільки диктувати умови на ринку, але й впливати на глобальні технологічні тренди, поведінку споживачів та формування громадської думки.

Водночас неурядові організації, такі як Amnesty International чи Greenpeace, формують порядок денний у сфері прав людини та екології, привертаючи увагу світової спільноти до порушень правових або етичних норм. Їхня активність базується на мобілізації громадськості, зборі доказової бази, медіа-кампаніях, що дозволяє створювати тиск на уряди та великі корпорації з метою змінити їхню політику [38, с. 193]. Особливу роль відіграють і неформальні елітні об'єднання, зокрема Більдерберзький клуб, учасники якого - це лідери бізнесу, політики, аналітики, фінансисти. Такі об'єднання не мають формальних повноважень, однак через неформальні зв'язки формують стратегії, які потім реалізуються в політиці держав та міжнародних структур [39, с. 312].

Форми активності колективних суб'єктів варіюються від офіційної участі в міжнародних переговорах, самітах, конференціях до реалізації «м'якої сили» через культурні, освітні, гуманітарні проєкти або інформаційні кампанії. Наприклад, діяльність ЮНЕСКО не обмежується просуванням культури та освіти, але й має вплив на формування культурної дипломатії держав, а через програми підтримки країн, що розвиваються, – сприяє укоріненню певної моделі світобачення [40, с. 241]. Так само НАТО, окрім військових функцій, виконує роль стратегічного комунікатора, просуваючи євроатлантичні цінності, а через військово-технічне співробітництво формує безпекову архітектуру регіонів.

Таблиця 2.2.

Мета, цілі та форми активності колективних суб'єктів

Тип колективного суб'єкта	Основна мета	Форми активності	Конкретні приклади впливу
<i>Міжнародні міжурядові організації</i>	Підтримка миру, безпеки, сталого розвитку, координація дій держав	Участь у самітах, санкційна політика, миротворчі місії, глобальні програми	ООН впливає на конфлікти через Раду Безпеки; ВООЗ координує глобальні дії під час пандемій
<i>Міжнародні фінансові інститути</i>	Кредитування, впровадження ринкових реформ, стабілізація фінансових систем	Кредити, програми МВФ, технічна допомога, структурні реформи	МВФ змушує держави скорочувати соціальні витрати, приватизувати держпідприємства в обмін на кредити
<i>Транснаціональні корпорації (ТНК)</i>	Отримання прибутку, вплив на ринки, стандартизація виробництва	Інвестиційна політика, лобізм, глобальні ланцюги постачання, контроль над технологіями	Google контролює доступ до інформації; ExxonMobil впливає на енергетичну політику США
<i>Неформальні політичні клуби</i>	Формування глобальної політики та стратегій провідних країн	Щорічні зустрічі, неформальні домовленості, координація політики	G7/G20 впроваджують санкції, координують дії під час криз (COVID-19, війна в Україні)
<i>Неурядові організації (НУО)</i>	Захист прав людини, екології, розвиток демократії	Гранти, звіти, громадські кампанії, медіа-протест, мобілізація громадськості	Amnesty Int. впливає на закони про тортури; Open Society підтримує демократичні трансформації у Східній Європі
<i>Цифрові спільноти / платформи</i>	Вплив на громадську думку, активізм, мобілізація	Онлайн-кампанії, тиск на корпорації/уряди, краудфандинг, інформаційні хвилі	Reddit мобілізував інвесторів проти хедж-фондів (GameStop); Telegram — канал протестного руху
<i>Військово-політичні альянси</i>	Колективна безпека, політична координація	Спільні навчання, бази, обмін розвідданими, технічна допомога, стратегічні документи	НАТО проводить навчання у Східній Європі; впливає на безпекову політику держав-партнерів
<i>Культурні/освітні суб'єкти</i>	Поширення цінностей,	Стипендії, обміни, конференції,	Erasmus+, Британська рада, Інститути

	формування лояльності, м'яка сила	медіапідтримка, культурні ініціативи	Конфуція формують позитивний імідж своїх країн у світі
<i>Інформаційні корпорації/media</i>	Контроль над інформацією, формування громадської думки	Редакційна політика, алгоритми соцмереж, формування новинних нарративів, розслідування	CNN, BBC, Fox News формують політичну дискусію в США та Європі; Facebook/Meta впливає на вибори через алгоритми
<i>Ініціативи стратегічного розвитку</i>	Геоекономічний вплив, розширення сфер впливу	Інфраструктурні проекти, інвестиції, кредити, двосторонні домовленості	«Один пояс — один шлях» від Китаю змінює інфраструктуру та політику в країнах Африки та Азії

У новітніх умовах особливу роль починають відігравати і цифрові колективні суб'єкти - спільноти, що функціонують у рамках платформ, таких як Reddit, Twitter, Telegram або Discord. Ці цифрові утворення здатні за короткий проміжок часу мобілізувати велику кількість людей, сформувати глобальні інформаційні хвилі або впливати на рішення компаній та урядів, як це було, наприклад, під час кампаній проти компанії GameStop або протестів проти цензури в інтернеті [41, с. 132].

Колективні суб'єкти світового впливу відіграють надзвичайно важливу роль у сучасній міжнародній політиці, оскільки вони не лише формують загальний напрямок розвитку світового співтовариства, а й активно втручаються у внутрішні процеси окремих держав, впливаючи на їхню політику, економіку, суспільний устрій. Одним із найяскравіших прикладів таких суб'єктів є Організація Об'єднаних Націй, яка, попри наявність численних критик, залишається ключовою платформою для діалогу між країнами. Водночас її діяльність часто критикують за недостатню ефективність у запобіганні конфліктам, що пояснюється складною бюрократією, суперечностями між постійними членами Ради Безпеки та політичними інтересами великих держав. Проте через свої агентства, такі як ВООЗ, ЮНЕСКО, ООН Жінки, ця організація значною мірою впливає на

формування міжнародних стандартів у галузі охорони здоров'я, освіти, прав людини [42, с. 302].

Транснаціональні корпорації, такі як Amazon, Google, ExxonMobil, також виступають колективними суб'єктами, що контролюють значні частини глобальної економіки та мають суттєвий вплив на політику окремих країн. Наприклад, ExxonMobil неодноразово була замішана у скандалах, пов'язаних із впливом на кліматичну політику США та інших країн, просуваючи нафтогазові інтереси на шкоду екологічним ініціативам. Подібним чином, компанія Google, володіючи найбільшою в світі пошуковою системою та платформами для реклами, має можливість не лише впливати на споживацькі вподобання, а й формувати інформаційний простір, обираючи, які новини чи джерела будуть пріоритетними для користувачів [44, с. 289].

Неурядові організації, такі як Фонд імені Джорджа Сороса (Open Society Foundations), є вагомим фактором тіньового впливу у багатьох країнах, особливо в регіонах, де відбуваються трансформації політичних систем. Через фінансування громадянських рухів, підтримку медіа та активістів ці організації мають змогу впливати на процеси демократизації, а іноді й безпосередньо впливати на перебіг виборів або формування законодавства. Наприклад, у країнах Східної Європи та Кавказу вони відігравали ключову роль у «кольорових революціях», що спричинило значний перегляд ставлення до них з боку урядів деяких держав [46, с. 321].

Ще одним важливим колективним суб'єктом є групи впливу, такі як G7 і G20, які, хоча й не мають офіційного статусу світового уряду, фактично координують політику провідних економік світу. Їхні рішення щодо тарифів, санкцій, кліматичних змін, боротьби з пандеміями формують глобальні тренди, які згодом наслідують інші держави. Наприклад, введення санкцій проти Росії після 2014 року, а пізніше і у відповідь на військові дії в Україні, було ініційовано саме цими групами, що показує їхню роль у формуванні світової політики без прямого мандату від ООН [48, с. 276].

Міжнародні фінансові інститути, такі як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, використовують свої кредитні програми і механізми нагляду як засіб тиску на держави, змушуючи їх впроваджувати реформи, які відповідають інтересам найбільших акціонерів. В історії неодноразово траплялись випадки, коли держави під тиском цих організацій мусили скорочувати соціальні витрати, приватизувати державні підприємства або змінювати податкову політику, що часто призводило до соціальних протестів і політичної нестабільності [50, с. 215].

Щодо форм активності, колективні суб'єкти використовують широкий арсенал інструментів. Крім дипломатичних каналів, конференцій і офіційних зустрічей, вони активно застосовують медіа-кампанії, фінансування лобістських структур, організацію міжнародних форумів, використання цифрових технологій для збору й аналізу інформації, впливу на громадську думку. Особливо значущим є застосування «м'якої сили» - культурної, освітньої, гуманітарної підтримки, що створює позитивний імідж і сприяє легітимізації певних політичних ініціатив [52, с. 183].

Наприклад, Європейський Союз системно підтримує реформи в країнах-сусідах через грантові програми, навчальні проєкти, що формує залежність від європейських стандартів і моделей розвитку. Аналогічно, Китай через ініціативу «Один пояс - один шлях» вкладає значні кошти у розвиток інфраструктури в Азії, Африці, що дозволяє йому не тільки розширювати економічний вплив, а й отримувати стратегічні переваги у вигляді політичної лояльності і доступу до природних ресурсів [54, с. 199].

Крім того, колективні суб'єкти світового впливу активно використовують нетрадиційні засоби, такі як кібератаки, інформаційні війни, дезінформаційні кампанії для ослаблення опонентів або підвищення власного впливу. У рамках цих кампаній застосовуються спеціально підготовлені боти, фейкові акаунти, хакерські групи, що робить політичну боротьбу багатогранною і менш передбачуваною [56, с. 245].

Таким чином, колективні суб'єкти світового впливу не лише консолідують ресурси і володіють масштабними інструментами влади, а й демонструють високий рівень адаптивності до змін глобального середовища. Вони здатні мобілізувати як традиційні дипломатичні ресурси, так і найсучасніші технології для досягнення стратегічних цілей. Саме тому розуміння їхніх механізмів діяльності, цілей і форм активності є ключовим для аналізу сучасної міжнародної політики та прогнозування подальших світових трендів.

Колективні суб'єкти світового впливу характеризуються високим ступенем організованості та здатністю координувати дії на міжнародній арені, що робить їх вплив надзвичайно масштабним і багатовимірним. Одним із ключових аспектів їх діяльності є координація політичних, економічних, військових та інформаційних ресурсів, що дозволяє їм впливати не лише на окремі країни, а й на регіональні та глобальні системи безпеки і стабільності. Наприклад, організація G20, яка об'єднує провідні економіки світу, не лише обговорює макроекономічні стратегії, а й формує політику, що безпосередньо впливає на валютні курси, рівень інвестицій, стандарти ведення бізнесу і навіть регулювання технологічного сектору. Їхні рішення про зниження тарифів або впровадження санкцій мають потужний вплив на міжнародну торгівлю і політичні альянси.

Особливо виразно роль колективних суб'єктів проявляється в організаціях безпеки, таких як НАТО, яка виступає не просто військовим блоком, а як політична платформа для формування спільної стратегії захисту інтересів своїх членів. Зокрема, через спільні військові навчання, обмін розвідувальними даними, технічне співробітництво НАТО зміцнює обороноздатність регіону, а також демонструє свою присутність у кризових точках, що служить сигналом для потенційних агресорів. Водночас ця організація здійснює активну дипломатичну діяльність, залучаючи країни-партнери до політичного діалогу і програм реформ.

У сфері економіки найбільш помітною є роль транснаціональних корпорацій, які мають ресурси, що часто перевищують бюджети багатьох країн. Наприклад, корпорації нафтового сектору не лише контролюють виробництво і постачання енергоресурсів, а й мають можливість впливати на політику енергетичної безпеки держав, визначати тарифи, а іноді і брати участь у прийнятті рішень щодо регіональних конфліктів, що стосуються ресурсних родовищ. Відомі випадки, коли такі корпорації фінансували політичні кампанії, щоб забезпечити сприятливе законодавство або уникнути екологічних обмежень.

Глобальні фінансові інститути, такі як МВФ та Світовий банк, використовують свої механізми кредитування і технічної допомоги для просування економічних реформ, часто радикальних, які відповідають вимогам світового ринку, але не завжди враховують соціально-політичні особливості конкретних країн. Ці реформи включають лібералізацію ринку, приватизацію, дерегуляцію, що призводить до змін у розподілі ресурсів, соціальних стандартів та політичної стабільності. Держави, що беруть кредити, часто змушені підкорятися вимогам інституцій, втрачаючи частину суверенітету у прийнятті внутрішніх рішень.

Важливим напрямком діяльності колективних суб'єктів є інформаційно-психологічний вплив, що реалізується через контроль над медіа, запуск масштабних інформаційних кампаній, пропаганду і дезінформацію. Медіахолдинги, які належать великим політичним чи економічним групам, формують новини, політичні коментарі, розважальні програми таким чином, щоб підтримувати певний наратив, вигідний їхнім інтересам. В сучасних умовах велике значення має й контроль над соцмережами, де за допомогою алгоритмів просування контенту можна формувати суспільну думку, мобілізувати прихильників або дискредитувати опонентів.

Неурядові організації, хоч і позиціонують себе як незалежні інститути громадянського суспільства, часто виступають інструментом впливу

глобальних акторів на політику окремих країн. Через грантові програми, освітні ініціативи, кампанії з прав людини чи екології вони не лише змінюють суспільні настрої, а й можуть впливати на формування політичного курсу, підтримуючи певні політичні сили або ідеології. В регіонах із слабкою державною владою такі організації іноді фактично виконують роль альтернативних центрів впливу.

Значну увагу колективні суб'єкти приділяють формуванню ідеологічних основ своєї діяльності через культурні, освітні та гуманітарні проєкти. Вони створюють стипендіальні програми, обмінюють студентів і науковців, фінансують конференції, що сприяє поширенню певних цінностей і норм поведінки, які у довгостроковій перспективі сприяють консолідації союзників і поширенню впливу на політичні й соціальні процеси.

Підсумовуючи, колективні суб'єкти світового впливу є не просто учасниками міжнародної політики, а активними творцями глобального порядку, що діють у різних сферах - від безпеки і економіки до культури і інформації. Їхні дії мають комплексний характер, поєднуючи офіційні дипломатичні механізми із більш тонкими, іноді прихованими формами впливу, що робить їх основними рушіями сучасних світових трансформацій. Їхній потенціал та здатність адаптуватися до викликів сучасності визначають характер і напрямок міжнародних відносин на найближчі десятиліття.

2.3. Особливості позапублічної активності та взаємодії суб'єктів світової політики і міжнародних відносин

Позапублічна активність суб'єктів світової політики та міжнародних відносин характеризується тим, що вона відбувається поза межами офіційних дипломатичних процедур і публічних інституцій, формуючи своєрідний «тіньовий» пласт впливу на глобальні процеси. Така активність охоплює широкий спектр дій - від неформальних переговорів і закулісних

домовленостей до здійснення інформаційних кампаній, економічних маніпуляцій і таємних операцій, які мають на меті реалізацію стратегічних інтересів без залучення широкої громадськості або міжнародного контролю [31, с. 210]. Однією з ключових особливостей позапублічної взаємодії є її прихований характер, що забезпечує суб'єктам можливість уникнути політичної відповідальності та зберегти гнучкість у прийнятті рішень. Водночас це створює ризики непрозорості, маніпуляцій і навіть порушень міжнародного права, оскільки дії часто відбуваються поза рамками міжнародних норм і стандартів [33, с. 174].

Взаємодія в позапублічній сфері охоплює як державні, так і недержавні актори. Держави часто використовують такі механізми, як таємна дипломатія, розвідувальні операції, економічні санкції, а також підтримку проксі-сил у регіональних конфліктах, що дозволяє їм досягати цілей без відкритого військового втручання або публічного конфлікту. Прикладом є застосування закритих каналів переговорів під час ядерних переговорів між США і Північною Кореєю, а також використання агентурних мереж у різних країнах для впливу на політичні процеси [36, с. 201].

Недержавні актори, такі як транснаціональні корпорації, приватні військові компанії, неурядові організації, фонди і навіть окремі впливові особи, також активно здійснюють позапублічну діяльність. Вони впливають на прийняття рішень через лобіювання, інформаційні кампанії, фінансування політичних проєктів, організацію масових протестів або дискредитацію опонентів. Часто їхня активність здійснюється через мережі, які важко відстежити, що робить їхнє втручання малопомітним для публіки та офіційних структур [38, с. 225].

Одним із ефективних інструментів позапублічної взаємодії є інформаційні операції, що включають пропаганду, дезінформацію, кібератаки, маніпуляції у соціальних мережах і контролювання потоків інформації. Ці методи дозволяють не лише формувати суспільну думку у потрібному напрямку, а й дискредитувати політичних опонентів,

послаблювати довіру до інституцій, створювати конфлікти на внутрішньому і міжнародному рівнях. Приклади таких дій можна спостерігати у втручанні у виборчі процеси в різних країнах, поширенні фейкових новин під час кризових ситуацій, а також у масштабних хакерських атаках на урядові мережі [40, с. 187].

Економічний вплив у позапублічній сфері здійснюється через використання санкцій, ембарго, маніпулювання кредитними потоками, інвестиціями, корупційними схемами. Держави та колективні суб'єкти застосовують економічний тиск, щоб змусити політичних опонентів змінити курс або піти на поступки. Відомим прикладом є використання США економічних санкцій проти Ірану та Росії, що значно обмежує їхні можливості у міжнародній торгівлі та фінансах, а також тисне на внутрішню політику [42, с. 294].

Важливим аспектом позапублічної активності є також застосування приватних військових компаній, які виконують завдання, що офіційно не визнаються державою. Такі компанії беруть участь у військових операціях, охороні стратегічних об'єктів, підготовці місцевих сил безпеки, а іноді й у проведенні диверсійних дій. Це дозволяє державам або впливовим групам уникнути прямої відповідальності та дипломатичних наслідків, зберігаючи при цьому значний вплив у регіонах конфлікту [44, с. 219].

Співпраця між суб'єктами у позапублічній площині часто відбувається через складні мережі особистих контактів, таємних угод, крос-корпоративних зв'язків, що ускладнює їхню ідентифікацію і відстеження. Такий характер взаємодії створює особливі виклики для системи міжнародної безпеки та правосуддя, адже традиційні механізми контролю, моніторингу і санкцій не завжди ефективні у боротьбі з тіншовими процесами [46, с. 287].

Водночас позапублічна активність має і певні позитивні аспекти, зокрема можливість швидко реагувати на кризи, здійснювати гнучкі дипломатичні ініціативи, підтримувати діалог там, де офіційні контакти заблоковані. Закулісні домовленості часто стають передумовою для мирних

угод, припинення вогню або поступового нормалізації відносин. Такий аспект підтверджує, що позапублічна діяльність є невід'ємною складовою сучасної міжнародної політики, хоча і має свої ризики та виклики [48, с. 306].

Позапублічна активність суб'єктів світової політики є складним і багатогранним феноменом, який включає не лише традиційні форми непрямого впливу, але й новітні технологічні інструменти, що кардинально змінюють спосіб взаємодії на міжнародній арені. У цій площині відбуваються численні операції, які виходять за межі офіційних протоколів і мають значний вплив на політичну стабільність, економічний розвиток та соціальну структуру держав. Одним із конкретних прикладів є діяльність приватних військових компаній, які виконують завдання у зоні конфліктів без формального оголошення війни. Вони не лише надають охоронні послуги, а й беруть участь у бойових діях, здійснюють розвідку, а іноді й підривають позиції противника. Зазначена практика широко застосовувалась у конфліктах в Іраку, Лівії, Сирії, де такі компанії виступали неофіційним інструментом впливу провідних держав та приватних інтересів [9, с. 45].

Іншим аспектом позапублічної активності є інформаційні війни, які нині набули нечуваних масштабів завдяки розвитку цифрових технологій і соціальних мереж. Відомі випадки втручання у виборчі процеси через маніпуляцію свідомістю виборців, створення штучних трендів, запуск дезінформаційних кампаній, що підривають довіру до інституцій та посилюють соціальну поляризацію. Наприклад, у США під час президентських виборів 2016 року було зафіксовано масштабні втручання через соцмережі з метою посіяти розбрат серед населення, дискредитувати кандидатів і вплинути на результат голосування [20, с. 112]. Подібні практики застосовувалися також у європейських країнах та під час політичних криз у країнах Східної Європи [4, с. 69].

Позапублічний економічний тиск, який реалізується через санкції, ембарго, маніпуляції на фінансових ринках і використання корупційних схем, виступає ще одним важливим інструментом впливу. Так, введення санкцій

проти Росії після анексії Криму призвело до суттєвих обмежень у доступі до міжнародних фінансових ринків, технологій і інвестицій, що позначилося на економічній стабільності країни [28, с. 98]. Аналогічно, санкції щодо Ірану вплинули на експорт нафти, що змусило Тегеран шукати альтернативні способи обходу обмежень через нелегальні канали та таємні угоди з третіми сторонами [42, с. 135].

Особливо інтенсивною є позапублічна діяльність у сфері дипломатії та переговорів. Закриті зустрічі, неформальні консультації, секретні угоди часто передують офіційним домовленостям або навіть є єдиним механізмом досягнення компромісу у складних політичних ситуаціях. Зокрема, секретні переговори між Ізраїлем і Єгиптом, що передували підписанню Кемп-Девідських угод, або закулісні контакти між США і Північною Кореєю щодо ядерної програми демонструють важливість позапублічної взаємодії як засобу дипломатичного прориву [61, с. 210; 47, с. 340].

Таблиця 2.3.

Особливості позапублічної активності суб'єктів світової політики

Країна / Актор	Основні мотиви тіньової активності	Приклади реалізації тіньових механізмів	Очікувані стратегічні результати
США	Підтримка геополітичної гегемонії; контроль над ресурсами	Підтримка опозицій через приватні фонди, використання НКО	Послаблення конкурентів, просування американських інтересів
Китай	Економічна експансія, контроль над критичними інфраструктурами	Використання тіньових інвестицій, кібершпигунство	Геоелектронічне домінування, посилення політичного впливу
Іран	Експорт ідеології, протидія США та Ізраїлю	Фінансування проксі-груп, обхід санкцій	Розширення впливу в регіоні, збереження режиму
Туреччина	Зміцнення регіонального лідерства	Підтримка опозицій в Сирії, використання сірого імпорту	Вихід на роль наддержави Близького Сходу
Саудівська Аравія	Протидія Ірану, контроль над нафтовими потоками	Фінансування лояльних режимів, операції спецслужб	Баланс сил у регіоні, гарантії монархічної стабільності

Північна Корея	Уникнення ізоляції, виживання режиму	Кіберзлочинність, незаконна торгівля зброєю	Збереження влади, отримання ресурсів
Ізраїль	Гарантія безпеки, нейтралізація загроз	Операції "під прикриттям", маніпуляція інформацією	Превентивне знищення загроз, збереження технологічної переваги
Великобританія	Захист фінансових потоків, вплив у колишніх колоніях	Через лобістські структури, офшорні зони	Збереження глобального статусу, економічна вигода
Франція	Підтримка впливу в Африці, захист енергетичних інтересів	Втручання через військові місії, підтримка лояльних еліт	Збереження неоколоніального контролю

Крім того, недержавні актори, серед яких провідні міжнародні корпорації та неурядові організації, часто діють у тіньовому режимі, координуючи свою діяльність з державними структурами або самостійно впливаючи на політику через мережі лобістів і політичних консультантів [5, с. 78]. Наприклад, великі технологічні компанії мають власні програми впливу на законодавчі органи, а також активно ведуть інформаційні кампанії, які формують регуляторне середовище в інтересах бізнесу [12, с. 104]. Це дозволяє їм не лише захищати свої комерційні інтереси, а й задавати стандарти поведінки у глобальному цифровому просторі [23, с. 67].

Не можна ігнорувати роль фінансових фондів, які, володіючи значними ресурсами, інвестують у політичні проекти, підтримують окремі політичні сили, а іноді й безпосередньо беруть участь у формуванні внутрішньої політики країн [31, с. 139]. Діяльність таких фондів може призводити до змін владних режимів, сприяти реалізації реформ або навпаки - гальмувати їх у залежності від поставлених цілей [44, с. 210].

Взаємодія між суб'єктами у позапублічній сфері часто базується на складних особистісних зв'язках, мережах довіри та взаємної вигоди [7, с. 56]. Вона поєднує інтереси різних груп і вимагає постійної адаптації до змінної міжнародної кон'юнктури [19, с. 89]. Саме ця гнучкість і непублічність дає

можливість уникнути широкого резонансу, політичних конфліктів і санкцій, водночас забезпечуючи ефективне досягнення поставлених завдань [36, с. 123].

Позапублічна активність суб'єктів світової політики має численні конкретні прояви, що яскраво ілюструють глибину та різноманітність такого впливу на міжнародні відносини [15, с. 97]. Одним із найбільш очевидних прикладів є діяльність приватних військових компаній, які все частіше стають невидимою силою у зоні конфліктів [27, с. 58]. Наприклад, американська компанія Blackwater, що діяла в Іраку, брала участь у виконанні охоронних функцій для дипломатичних представництв, а також у бойових операціях, іноді навіть ведучи вогонь безпосередньо [33, с. 121]. Це дозволяло американському уряду уникнути прямого залучення регулярних військ у конфлікт, а також зменшити політичний тиск у США, адже загибель приватних контрактників не викликала такого резонансу, як загибель солдатів [41, с. 88]. Аналогічні приклади можна знайти у Лівії та Сирії, де приватні військові структури часто діють у тісній координації з державними або прорежимними силами, виконуючи різнопланові завдання - від охорони нафтових родовищ до ведення розвідки і навіть проведення диверсій [50, с. 145].

Інформаційна сфера також демонструє безпрецедентний розвиток позапублічної активності [29, с. 76]. Під час виборів у США 2016 року широко відомі факти втручання через соцмережі, де російські хакери і тролі створювали фальшиві акаунти, поширювали провокаційний контент і дезінформацію з метою розколоти суспільство [39, с. 132]. Аналогічні тактики застосовувалися у виборах у Франції, Німеччині та країнах Східної Європи [46, с. 102]. У 2020-2022 роках під час протестів у Білорусі та в Україні цифрові активісти і хактивісти використовували кібератаки, масову розсилку повідомлень, створення альтернативних інформаційних каналів для підтримки опозиції [53, с. 157], що чітко демонструє, як позапублічна

інформаційна діяльність здатна кардинально змінювати хід політичних процесів [60, с. 190].

Економічний вплив через санкції є ще одним яскравим прикладом позапублічної активності [18, с. 99]. Санкції, запроваджені проти Росії після 2014 року і посилені у 2022-му, зачепили ключові сектори економіки: енергетику, фінанси, технології [22, с. 81]. Обмеження експорту сучасних технологій, зокрема напівпровідників та програмного забезпечення, призвели до значних ускладнень у розвитку промисловості і оборонного комплексу країни [34, с. 115]. З іншого боку, санкції посилили залежність Росії від внутрішніх ресурсів і партнерів з Китаю та інших країн, що стало основою для формування нових геополітичних альянсів [49, с. 140]. Подібні економічні інструменти активно використовувалися і щодо Ірану, Венесуели, Північної Кореї, з метою змусити ці країни змінити свою політику або обмежити їхню військову активність [57, с. 168].

У дипломатичній площині позапублічна взаємодія набирає форми «закритих переговорів» та «секретних каналів» [11, с. 74]. Наприклад, довгі роки тривав неофіційний діалог між Ізраїлем і Палестиною за участю посередників із США та Єгипту, що не афішувався публічно, але закінчився укладенням окремих домовленостей про припинення вогню [30, с. 122]. Також прикладом є конфіденційні перемовини між Сполученими Штатами та Іраном, які велися впродовж багатьох років у третіх країнах, що врешті призвело до підписання ядерної угоди 2015 року [38, с. 145], хоча офіційні сторони неодноразово публічно заперечували наявність такого діалогу [48, с. 163].

Неурядові організації, що фінансуються великими фондами, як-от Фонд Джорджа Сороса, демонструють інший рівень позапублічної активності [14, с. 91]. Вони системно підтримують громадянське суспільство, незалежні ЗМІ, просувають демократичні цінності, іноді навіть беручи участь у політичних процесах окремих країн [26, с. 119]. Наприклад, в Україні такі організації активно підтримували реформи після 2014 року, фінансували

антикорупційні проекти і навчання молодих лідерів [35, с. 150]. У деяких країнах їх діяльність призводила до конфліктів із місцевими владою, яка звинувачувала їх у втручанні у внутрішні справи [51, с. 172].

У технологічній сфері великі ІТ-компанії, такі як Facebook, Google, Twitter, використовують алгоритми, які можуть значною мірою формувати суспільну думку і політичні настрої [6, с. 69]. Вони контролюють поширення інформації, блокують контент, що суперечить їхній політиці або інтересам, а також активно співпрацюють із урядами, надаючи їм доступ до даних користувачів [17, с. 95]. Такі практики викликають занепокоєння щодо приватності, свобод слова і маніпуляцій свідомістю у глобальному масштабі [24, с. 111].

Крім того, приватні інвестиційні фонди та фінансові групи можуть опосередковано впливати на політику через інвестиції у стратегічні сектори економіки окремих держав [8, с. 52]. Наприклад, купівля акцій важливих підприємств, контроль над ключовими ресурсами або підтримка політичних сил, які захищають бізнес-інтереси таких фондів, дають змогу отримувати переваги у прийнятті рішень, що стосуються податкової політики, регуляторних норм та зовнішньоекономічних зв'язків [16, с. 101].

Нарешті, співпраця між різними суб'єктами у позапублічній площині часто відбувається на основі особистих контактів, приватних зустрічей і неформальних угод [21, с. 88]. Такі мережі, що охоплюють політиків, бізнесменів, дипломатів, експертів, створюють складну систему взаємних зобов'язань і обмінів, які іноді суперечать офіційним позиціям країн [32, с. 132]. Приклади такого роду можна побачити в історії Більдерберзького клубу чи клубу Ротшильдів, де лідери світового бізнесу і політики обговорюють глобальні стратегії поза публічним контролем [43, с. 155].

У підсумку, позапублічна активність суб'єктів світової політики – це широкий спектр дій, що охоплюють військові, інформаційні, економічні, дипломатичні та культурні сфери [2, с. 60]. Ці дії не лише забезпечують гнучкість і ефективність у досягненні стратегічних цілей, а й створюють

значні виклики для міжнародної безпеки, законності та прозорості [37, с. 140]. Розуміння конкретних механізмів такої діяльності та прикладів її реалізації є ключем до розробки адекватних заходів реагування і формування більш стабільної і передбачуваної міжнародної системи [59, с. 182].

Позапублічна активність суб'єктів світової політики охоплює також інструменти фінансового впливу, що реалізуються через складні схеми відмивання грошей, ухилення від санкцій та використання офшорних зон [13, с. 77]. Так, у період конфлікту на сході України було виявлено численні випадки, коли фінансування незаконних збройних формувань здійснювалося через мережі компаній, зареєстрованих у низькоподаткових юрисдикціях, що ускладнювало їх відстеження та припинення [40, с. 134]. Такі схеми застосовуються також для обходу санкцій проти північнокорейського режиму, що дозволяє режиму підтримувати ядерну програму попри міжнародні обмеження [52, с. 167].

Важливу роль у позапублічному політичному впливі відіграють приватні інформаційні агентства і аналітичні центри, які через підготовку звітів, аналізів і рекомендацій формують світогляд політиків і бізнесу [10, с. 71]. Часто ці структури працюють у тісній кооперації з урядами або великими корпораціями, спрямовуючи свої висновки на підтримку конкретних політичних рішень або економічних проєктів [28, с. 118]. Наприклад, вплив таких аналітичних центрів було помічено під час прийняття рішень про розширення військової присутності НАТО у Східній Європі, коли напередодні публікувалися звіти, що підкреслювали загрози з боку Росії [55, с. 192].

У сфері культурного і гуманітарного впливу позапублічні суб'єкти застосовують програмні ініціативи з просування цінностей, що іноді не відповідають офіційній політиці країн, у яких вони працюють [3, с. 63]. Наприклад, різноманітні грантові проєкти, спрямовані на підтримку мовних, етнічних або релігійних меншин, створюють додаткові джерела впливу та формують лояльні соціальні групи [25, с. 108]. Це явище добре помітне в

країнах Центральної Азії та Балканського регіону, де такі програми іноді викликають напруженість і критику з боку національних урядів [45, с. 159].

Ще одним проявом позапублічної активності є використання приватних лобістських груп у ключових столицях світу, які представляють інтереси держав або корпоративних клієнтів, але працюють поза межами офіційних дипломатичних каналів [9, с. 82]. Вони організують зустрічі з законодавцями, фінансують політичні кампанії, створюють інформаційні приводи для прийняття вигідних рішень [20, с. 105]. Яскравим прикладом є вплив нафтових і газових корпорацій у Вашингтоні, які забезпечують прийняття політики, що підтримує їхню монополію на ринку і стримує розвиток альтернативної енергетики [37, с. 148].

У сфері кібербезпеки позапублічна активність проявляється через складні операції зі збору розвідувальної інформації, впровадження шпигунського програмного забезпечення і проведення кібератак на інфраструктурні об'єкти [14, с. 91]. Наприклад, атаки на енергетичні мережі України у 2015 та 2016 роках, що були пов'язані з російськими хакерськими групами, стали яскравим свідченням того, як позапублічні дії можуть дестабілізувати критичні системи без офіційного оголошення війни [25, с. 112]. Аналогічні методи застосовуються для збору даних і впливу на уряди різних країн, що створює додаткові виклики для міжнародної безпеки [43, с. 159].

Не менш важливою є діяльність приватних дипломатів і спеціальних посланців, які виконують завдання поза офіційними мандатами, що дає їм можливість діяти швидко і без зайвих бюрократичних процедур [11, с. 74]. Такі фігури часто виступають посередниками в мирних переговорних процесах або виконують функції інформаторів між конфліктуючими сторонами [29, с. 127]. Прикладом є робота окремих європейських політиків у якості посередників у конфлікті на Донбасі, які підтримували комунікацію між Києвом, Москвою та сепаратистами поза рамками офіційних каналів [36, с. 142].

Крім того, у позапублічній сфері існують численні приклади так званої «м'якої сили», яка реалізується через культурні обміни, просвітницькі програми, підтримку освітніх установ та медіа-проектів [17, с. 97]. Вплив таких ініціатив часто неочевидний, але має довгостроковий ефект, сприяючи формуванню прихильності до певних політичних курсів і стратегій [48, с. 170]. Американські культурні центри, французькі альянси та британські інститути у різних країнах світу активно популяризують свої цінності і мовні програми, що підсилює їхній геополітичний вплив на регіональному рівні [54, с. 189].

Загалом, позапублічна активність суб'єктів світової політики є системним явищем, що охоплює широкий спектр інструментів – від фінансових махінацій і приватних військових операцій до культурного впливу і кібернетичних атак [6, с. 69]. Ці форми діяльності використовують різні групи акторів, які часто співпрацюють у рамках складних мереж і альянсів, забезпечуючи собі переваги в геополітичній конкуренції [30, с. 125]. Розуміння цих конкретних механізмів і прикладів є необхідною умовою для ефективного реагування на виклики сучасної міжнародної політики.

Висновок до розділу 2

У розділі 2 було здійснено комплексний аналіз потенційних суб'єктів тіньової політики, їх класифікації та ключових характеристик, що дозволило окреслити спектр акторів, які впливають на світову політику поза межами офіційних державних інститутів. У першому підпункті розглянуто потенціал та форми активності впливових індивідуальних фігур на світовій арені, що включають як політиків, так і бізнесменів, медіамагнатів, фінансових інвесторів та інших осіб, здатних через мережі зв'язків, фінансові ресурси та інформаційний контроль суттєво впливати на формування міжнародних процесів. Було проаналізовано різноманітні механізми їх діяльності, серед

яких приватні переговори, лобіювання, підтримка громадських рухів, а також використання інформаційних технологій і медіа для формування суспільної думки. Конкретні приклади впливу таких фігур підтвердили значущість індивідуального фактора у глобальній політиці, підкреслюючи його здатність змінювати геополітичний баланс та стратегічні пріоритети.

Другий підпункт був присвячений колективним суб'єктам світового впливу - міжнародним організаціям, транснаціональним корпораціям, неурядовим фондам та групам, що діють на глобальному рівні. Було досліджено їхні мету, стратегічні цілі та форми активності, які варіюються від проведення дипломатичних ініціатив і регулювання економічних процесів до інформаційного впливу і культурного промоушену. Значна увага приділялася аналізу таких організацій, як ООН, НАТО, Міжнародний валютний фонд, а також впливових приватних структур, зокрема фондів Джорджа Сороса чи USAID, що мають здатність формувати політичні та соціальні трансформації у різних країнах світу. Особливістю цього підпункту було підкреслення взаємозалежності між державними і недержавними акторами, а також широкого застосування гібридних методів впливу, що поєднують публічні і позапублічні стратегії.

У третьому підпункті було розкрито особливості позапублічної активності та взаємодії суб'єктів світової політики і міжнародних відносин. Проведено глибокий аналіз механізмів, які дозволяють учасникам політичного процесу діяти поза офіційними структурами, застосовуючи закриті переговори, таємні операції, інформаційні кампанії, кібератаки, економічні санкції і використання приватних військових компаній. Цей розділ висвітлив, як такі дії впливають на міжнародну стабільність, формують нові геополітичні альянси і викликають виклики для системи міжнародного права. Наведено численні конкретні приклади, які ілюструють багатогранність і складність позапублічних процесів, а також показано, що вони є невід'ємною частиною сучасної світової політики, вимагаючи від науковців і практиків розробки адекватних інструментів аналізу і реагування.

У цілому, розділ 2 дозволив сформувати системне уявлення про потенційних суб'єктів тіньової політики, їхній вплив на міжнародну арену, а також про методи і форми їхньої діяльності. Проведений аналіз показав, що ці актори, як індивідуальні, так і колективні, використовують широкий арсенал інструментів, які поєднують легальні й нелегальні, публічні і приховані стратегії, що істотно впливають на сучасний глобальний порядок. Розуміння їхньої природи та особливостей діяльності є ключовим для формування ефективної зовнішньої політики, міжнародної безпеки і підтримки стабільності у світі.

РОЗДІЛ 3.

МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТІНЬОВИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

3.1. Стратегічні та ситуативні мотиви, цілі і завдання тіньової активності світових акторів

Мотиваційна основа та механізми реалізації тіньових процесів у світовій політиці є складним комплексом факторів, що визначають дії як окремих суб'єктів, так і колективних акторів, які діють поза межами публічних інституцій і офіційних процедур. У цих процесах поєднуються стратегічні та ситуативні мотиви, що відображають прагнення до збереження або розширення впливу, забезпечення безпеки, економічної вигоди, а також здобуття політичної переваги на міжнародній арені. Стратегічні мотиви базуються на довгострокових інтересах суб'єктів, що прагнуть формувати глобальний порядок або локальні системи влади відповідно до власних ідеологічних, економічних чи геополітичних пріоритетів. Зокрема, прагнення домінування у регіоні, контроль над стратегічними ресурсами, забезпечення політичної стабільності в ключових державах та формування сприятливого міжнародного середовища є основними рушіями таких процесів [54, с. 222].

Крім того, ситуативні мотиви виникають у відповідь на конкретні події чи кризи, які вимагають швидких і часто прихованих дій для забезпечення національних чи корпоративних інтересів. Наприклад, у разі політичної нестабільності або конфліктів суб'єкти тіньової політики можуть вдаватися до таємних переговорів, економічних санкцій, кібератак або інших форм впливу, які не тільки мінімізують відкритий конфлікт, але й створюють умови для прихованого посилення свого впливу [58, с. 198].

Цілі тіньової активності зазвичай спрямовані на досягнення конкретних політичних чи економічних результатів, що можуть бути недосяжними через традиційні офіційні канали. Серед них - дискредитація опонентів, контроль над інформаційними потоками, вплив на виборчі процеси, формування або

руйнування коаліцій, маніпулювання ринками і ресурсами. Такі дії можуть здійснюватися через підтримку проксі-сил, організацію протестних рухів, використання приватних військових структур або через фінансові інструменти, що створюють додатковий тиск на супротивника [61, с. 246].

Механізми реалізації тіньових процесів включають як традиційні, так і новітні інструменти впливу. Серед традиційних - це закриті дипломатичні канали, розвідувальні операції, економічний шантаж та використання приватних посередників. Нові механізми пов'язані із цифровою епохою: кібератаки, інформаційні війни в соціальних мережах, маніпуляції через алгоритми поширення новин, використання великих даних для прогнозування та впливу на суспільну думку. Це дозволяє суб'єктам тіньової політики діяти швидко, гнучко і з високим рівнем прихованості, забезпечуючи ефективне досягнення поставлених цілей [63, с. 281].

Значну роль у мотивації таких дій відіграє прагнення до контролю над ключовими ресурсами – енергетичними, фінансовими, інформаційними, а також стратегічними територіями. Наприклад, боротьба за вплив у регіонах, багатих на нафту або корисні копалини, супроводжується як відкритими, так і тіньовими операціями, де застосовуються методи як прямих інтервенцій, так і непрямих економічних чи інформаційних дій [67, с. 309].

Важливо відзначити, що мотивація тіньової активності часто пов'язана з бажанням уникнути відповідальності, уникнути публічних конфліктів та зберегти політичну гнучкість. Такий підхід дозволяє суб'єктам швидко коригувати свої дії відповідно до змін у міжнародній кон'юктурі, не втручаючись у відкриті дискусії або переговори, які можуть бути тривалими і політично ризикованими [70, с. 197].

Особливе місце у мотивації займає також ідеологічний фактор, зокрема прагнення поширення певних цінностей, політичних моделей або геополітичних концепцій, що часто реалізується через неформальні мережі, культурні та освітні проекти. Цей аспект особливо помітний у діяльності міжнародних фондів, неурядових організацій та деяких транснаціональних

корпорацій, які впливають на внутрішні політики держав, підтримуючи або послаблюючи певні соціальні та політичні рухи [72, с. 214].

Таблиця 3.1.

Мотиви, цілі та інструменти тіньової активності у світовій політиці

Тип мотиву	Світовий актор	Цілі тіньової активності	Інструменти реалізації	Конкретні приклади
Стратегічний	Китай	Контроль над регіонами критичних ресурсів	Використання "боргової пастки", економічна експансія	Ініціатива «Один пояс — один шлях», інвестиції в інфраструктуру Африки
Ситуативний	Туреччина	Зміцнення власного впливу в Сирії, боротьба з курдськими угрупованнями	Військові інтервенції, підтримка окремих груп	Операція «Джерело миру» у північно-східній Сирії
Стратегічний	США	Формування лояльних урядів, протидія геополітичним суперникам	ЦРУ, політичне фінансування, інформаційний вплив	Участь у переворотях у Чилі (1973), Ірані (1953), підтримка кольорових революцій
Ситуативний	Саудівська Аравія	Вплив на регіональний баланс в Ємені	Пряма військова інтервенція, фінансування союзних груп	Участь у конфлікті в Ємені проти руху Хуті
Стратегічний	Ізраїль	Знищення загроз для національної безпеки	Спецоперації, кібервійна, агентурна діяльність	Вбивство іранських вчених-ядерників, операція «Орлине око»
Ситуативний	Іран	Помста за санкції, тиск на США	Асиметричні атаки, підтримка шіїтських угруповань	Напади на нафтові об'єкти в Саудівській Аравії через проксі-групи
Ситуативний	Франція	Захист економічних інтересів у Західній Африці	Військова присутність, тіньове фінансування еліт	Операція "Бархан" у Малі, вплив на уряди колишніх колоній

У сучасній світовій політиці тіньова активність залишається потужним інструментом досягнення стратегічних і ситуативних цілей, зумовлена складним комплексом мотиваційних чинників, серед яких ключову роль відіграють прагнення до збереження або зміцнення геополітичного впливу,

контролю над ресурсами, економічної гегемонії, ідеологічного панування, а також забезпечення національної безпеки, навіть за рахунок порушення міжнародного права або нехтування загальноновизнаними морально-етичними нормами [27, с. 145].

Тіньова політика реалізується не тільки через відкриті дипломатичні або воєнні інструменти, але й через дії, які залишаються поза увагою широкого загалу або офіційних джерел інформації. Йдеться про маніпулювання громадською думкою за допомогою підконтрольних ЗМІ, фінансування радикальних груп у третіх країнах, кібератаки на інфраструктуру стратегічного значення, створення підставних НУО для впливу на політику іноземних держав [35, с. 301]. Наприклад, втручання у вибори в США у 2016 році через кіберактивність та поширення дезінформації демонструє, як стратегічні мотиви окремих держав можуть реалізовуватись через приховані канали впливу [41, с. 278].

Ситуаційні мотиви, своєю чергою, виникають у відповідь на конкретні геополітичні події або загрози. Так, військова операція Російської Федерації в Криму 2014 року супроводжувалася активною кампанією дезінформації, залученням «зелених чоловічків», інформаційною блокадою і підтримкою сепаратистських рухів - усе це класичні приклади тіньових механізмів, які були використані з ситуативною метою швидкої окупації території без формального оголошення війни [58, с. 417].

Ізраїльські спецслужби, зокрема Моссад, також демонструють приклади стратегічної тіньової активності, яка спрямована на нейтралізацію потенційних загроз державі. Ліквідація вчених, пов'язаних із ядерною програмою Ірану, здійснюється за межами країни, через складні агентурні мережі - такі дії не визнаються офіційно, але мають потужний вплив на геополітичну ситуацію [39, с. 264].

Ще одним прикладом є діяльність транснаціональних корпорацій, які, використовуючи політичне лобіювання, офшорні схеми, інститути «обертових дверей» та фіктивні аналітичні центри, впливають на прийняття

політичних рішень у різних державах. Наприклад, нафтогазові компанії активно підтримують консервативні політичні сили в США з метою збереження вигідної для них екологічної політики [44, с. 139].

Окремо варто згадати про механізми реалізації тіньових процесів через так звану «глибинну державу» (deep state) - неформальні угруповання в межах офіційних структур влади, які можуть впливати на прийняття ключових рішень, маніпулювати інформацією, блокувати або підтримувати ініціативи у відповідності до своїх приватних інтересів. Прикладом є відомі скандали навколо спецоперацій ЦРУ, які проводились без санкції Конгресу, або політичні маніпуляції в оборонному секторі США [53, с. 97].

У Латинській Америці, зокрема в Венесуелі, тіньова політика набула форми військово-політичної олігархії, де високопосадовці, маючи зв'язки з наркокартелями, використовують державні інститути для тіньового збагачення та утримання влади. У таких умовах державний апарат сам перетворюється на суб'єкта тіньової політики [65, с. 220].

На рівні міжнародних організацій тіньові процеси реалізуються через кулуарні домовленості, процедурні маніпуляції, обмін політичною підтримкою за лобістські послуги чи фінансову допомогу. Наприклад, рішення щодо військових інтервенцій, прийняті в Раді Безпеки ООН, часто є результатом неформальних консультацій і торгів, які мають мало спільного з офіційними заявами [49, с. 308].

Крім вищезгаданих мотивів, важливу роль у тіньовій політиці відіграють так звані геоекономічні інтереси, які часто маскуються під гуманітарні місії чи ініціативи з розвитку. Так, розміщення військових баз під виглядом спільних навчань або «боротьби з тероризмом» дозволяє світовим акторам контролювати стратегічні транспортні шляхи, енергетичні ресурси або навіть впливати на внутрішньополітичні процеси країн-реципієнтів. Наприклад, військова присутність США в Кувейті, Катарі та Саудівській Аравії має не лише оборонний, але й чіткий економічний зміст - контроль над

нафтовими шляхами та забезпечення лояльності місцевих режимів [61, с. 149].

Іншим прикладом є активна діяльність Китаю в Африці, яка, хоча офіційно позиціонується як «партнерство Південь-Південь», насправді часто включає непрозоре кредитування, приховане захоплення природних ресурсів та створення залежності. Китайські компанії отримують довгострокові концесії на видобуток нафти, рідкоземельних металів, побудову інфраструктури, часто в обмін на політичну лояльність або підтримку на міжнародних форумах [65, с. 203].

Особливе місце займає діяльність приватних військових компаній (ПВК), що діють у тіні державних силових структур. Наприклад, російська ПВК «Вагнер» в Центральноафриканській Республіці офіційно надає послуги з охорони, але фактично контролює родовища алмазів, золота й інших мінералів, забезпечуючи фінансову підтримку інтересів Кремля поза офіційними каналами [72, с. 187]. Такі утворення є інструментами неофіційної сили, що дозволяють країнам уникати міжнародної відповідальності, не підставляючи офіційні структури під санкції або дипломатичний осуд.

Ще один механізм - використання нелегальних або напівлегальних фінансових схем, включаючи офшорні зони, тіньові інвестиційні фонди, фіктивні компанії. Наприклад, міжнародні розслідування на кшталт Panama Papers або Pandora Papers виявили, як політичні лідери, олігархи, високопосадовці використовують складні схеми з мінімальним податковим навантаженням, щоб приховати походження коштів, уникнути контролю та впливати на внутрішньополітичні процеси інших країн через фінансування окремих політичних партій, ЗМІ або соціальних рухів [75, с. 131].

Тіньові процеси у світовій політиці також активно реалізуються через інструменти інформаційного впливу, зокрема кампанії дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Поширення фейкових новин, використання ботів, інформаційних тролів та алгоритмів соціальних мереж дозволяє

іноземним акторам впливати на вибори, референдуми, міжетнічну напруженість. Яскравий приклад - втручання в президентські вибори у США 2016 року, яке, згідно зі звітами спецслужб, включало масштабну онлайн-кампанію, спрямовану на дискредитацію окремих кандидатів, розкол у суспільстві та зниження довіри до демократичних інститутів [80, с. 95].

У контексті стратегічних мотивів часто фігурує ідея так званої «керованої нестабільності». Деякі держави свідомо дестабілізують окремі регіони з метою ослаблення конкурентів, відволікання уваги міжнародної спільноти або створення умов для подальшої військової чи економічної інтервенції. Наприклад, ситуація у Сирії та Лівії є результатом низки непрозорих рішень і втручань, у тому числі з боку США, Росії, Туреччини та Ірану, що переслідували власні інтереси під прикриттям боротьби з тероризмом або підтримки законного уряду.

У глобальному контексті тіньова політика тісно пов'язана з транснаціональними кримінальними мережами. Вони слугують як канали фінансування, логістики, впливу. Наприклад, наркотрафік через Латинську Америку не лише забезпечує грошові потоки для мафіозних структур, але й фінансує окремі політичні сили, сепаратистські рухи, а іноді і терористичні організації, що, в свою чергу, стає інструментом великих держав для непрямого впливу на регіон [78, с. 221].

Таким чином, мотиваційна основа тіньової політики є складною системою стратегічних і ситуативних детермінантів, які реалізуються через гнучкі та часто нелегальні механізми впливу. Її основною особливістю є прагнення до збереження контролю - не завжди через прямі дії, а через маніпуляцію, дезінформацію, фінансовий тиск або застосування сили поза правовими межами. В умовах глобалізації та диджиталізації ці процеси лише посилюються, оскільки нові технології відкривають нові інструменти впливу: від фейкових новин до бот-мереж, від хакерських атак до криптовалютного фінансування закритих операцій. Усе це свідчить про те, що розуміння тіньових процесів у світовій політиці є не лише науковим викликом, а й

необхідною умовою формування ефективних механізмів глобального врядування.

3.2. Засоби і механізми досягнення позапублічних цілей та реалізації завдань

Реалізація тіньових політичних процесів у світовій політиці передбачає застосування широкого арсеналу засобів і механізмів, які дозволяють ключовим акторам досягати позапублічних, часто прихованих цілей, не афішуючи справжні наміри ані перед громадськістю, ані перед офіційними партнерами. Одним із найпоширеніших інструментів є використання непрямих форм впливу, таких як лобізм, через який великі корпорації, транснаціональні компанії та інші впливові групи можуть просувати вигідні їм рішення, використовуючи легальні, але морально сумнівні методи. У США, наприклад, лобізм є офіційно визнаним явищем, однак часто він перетворюється на інструмент тіньової політики, що дозволяє обійти демократичні механізми [61, с. 143].

Ще одним дієвим механізмом є використання приватних військових компаній (ПВК), які дозволяють державам втручатися у збройні конфлікти без офіційного оголошення війни. Наприклад, участь ПВК "Blackwater" у військових кампаніях в Іраку та Афганістані демонструє, як тіньові структури можуть виконувати завдання держави, не підпадаючи під стандартні форми контролю й підзвітності [67, с. 284]. Аналогічно, російська ПВК "Вагнер" активно діяла у Сирії, Центральноафриканській Республіці та Україні, виконуючи геополітичні завдання Кремля без формального залучення армії [59, с. 115].

Інструменталізація недержавних акторів, таких як міжнародні благодійні фонди, НУО або навіть медіа, теж входить до числа засобів тіньового впливу. В окремих випадках такі організації використовуються як

канали для здійснення фінансових операцій, впливу на політичну думку або дестабілізації внутрішньої ситуації в країні-мішені. Прикладом цього може слугувати діяльність деяких «гуманітарних» організацій у Сирії, які у 2011-2015 роках одночасно отримували фінансування з різних джерел та співпрацювали як з опозиційними силами, так і з зовнішніми розвідками [70, с. 172].

Також важливу роль відіграють кібермеханізми: кібератаки, інформаційні операції, маніпулювання громадською думкою через соціальні мережі. У 2016 році вибори у США стали прикладом того, як через тіньові цифрові кампанії можна впливати на політичні результати шляхом поширення дезінформації, створення бот-мереж та таргетованої реклами з маніпулятивним змістом [65, с. 207]. Ці дії не були санкціоновані державою відкрито, однак їх здійснення за підтримки розвідувальних структур доводить, що кіберпростір став новим простором тіньової політики.

Значну увагу слід приділити і фінансовим механізмам: офшорним зонам, схемам виводу капіталу, створенню фіктивних компаній. Через такі механізми забезпечується приховане фінансування тіньової дипломатії, виборчих кампаній в інших країнах, підкуп політичних еліт. Наприклад, у «Панамському дос'є» було викрито безліч світових політиків, які використовували офшорні юрисдикції для прикриття політичних доходів, що свідчить про тісний зв'язок між фінансовими інструментами і політичними інтересами [71, с. 190].

Тіньові процеси також реалізуються через механізми економічного тиску: санкції, блокади, маніпулювання цінами на енергоносії. Ці інструменти часто використовуються під прикриттям офіційних політичних рішень, але їх справжні цілі можуть бути неpubлічними - наприклад, зміна політичного керівництва в країні або контроль над її стратегічними ресурсами. Так, торговельна війна між США та Китаєм, яка почалася у 2018 році, мала офіційні причини у вигляді «захисту національних інтересів», але водночас дозволила американському уряду вплинути на перерозподіл

глобальних ринків технологій і зменшити конкурентні переваги КНР [64, с. 231].

Засоби і механізми досягнення позапублічних цілей у світовій політиці є надзвичайно різноманітними й охоплюють широкий спектр інструментів - від інформаційно-психологічного впливу до економічного шантажу, від непрямих дипломатичних дій до прямих військових операцій, які маскуються під локальні конфлікти або дії третіх сторін. В основі таких механізмів лежить бажання уникнути відповідальності, зберегти репутацію, водночас досягнувши стратегічних результатів у межах тіньових сценаріїв глобального управління [65, с. 119].

Одним із ключових механізмів реалізації позапублічних завдань є створення та підтримка лояльних політичних еліт у країнах, що мають геостратегічне значення. Через канали приватної дипломатії, фонди розвитку, освітні програми або підтримку аналітичних центрів відбувається поступове формування необхідного ідеологічного середовища. Наприклад, у 2000-х роках через Фонд Сороса та афілійовані з ним структури було здійснено суттєвий вплив на формування ліберального крила еліт в країнах Східної Європи [68, с. 312]. У такий спосіб реалізується стратегічна мета - створення середовища, сприятливого для прийняття рішень, вигідних глобальним акторам.

Ще одним механізмом виступає застосування інформаційних технологій і маніпуляцій для впливу на суспільну думку, зміну політичного порядку денного або делегітимізацію опонентів. У контексті гібридних війн інформаційні операції мають першочергове значення. Прикладом є втручання у вибори в США 2016 року, коли через соціальні мережі було поширено великі масиви фейкової інформації, що вплинули на електоральну поведінку частини громадян [71, с. 184]. Подібні операції є складовою сучасної геополітичної конкуренції, але при цьому залишаються офіційно невизнаними.

Також активно застосовуються непрямі економічні важелі - вплив через санкції, контроль над кредитами, інвестиціями, ланцюгами постачання. У випадку з Іраном чи Венесуелою США застосовують обмежувальні заходи не лише на рівні держави, а й щодо приватних компаній, фінансових структур, транспортних перевізників, чим створюють ситуацію економічної ізоляції [74, с. 96]. Такий тиск часто не декларується як форма зміни режиму, однак фактично спрямований саме на досягнення таких цілей - примусити уряд до зміни політики або створити передумови для його повалення.

Поширеним є й використання спеціальних служб, які здійснюють координацію прихованих операцій - підкуп політиків, шантаж, ліквідації опонентів, організація державних переворотів. Наприклад, під час перевороту в Чилі у 1973 році ЦРУ напряду брало участь у фінансуванні опозиційних груп та дестабілізації внутрішньої ситуації в країні [77, с. 233]. І хоча сьогодні такі приклади отримують менше розголосу, механізми залишаються актуальними - з тією лише різницею, що тепер вони впроваджуються через розгалужені мережі третіх осіб: приватні військові компанії, консалтингові агентства, міжнародні НКО.

До позапублічних засобів належать і механізми легалізованого лобізму, що в деяких країнах, як-от у США, мають юридичну основу. Проте за своєю суттю вони часто трансформуються в інструменти непрямого підкупу або інформаційного тиску. Наприклад, фармацевтичні компанії через лобістські організації впливають на прийняття законів щодо сертифікації медикаментів, цінової політики, умов страхування [79, с. 211]. Таким чином, через прозору процедуру відбувається реалізація тіньової мети - домінування окремих корпорацій на ринку.

У міжнародній політиці важливу роль відіграють і так звані «фінансові прокладки» - офшорні зони, анонімні фонди, благодійні організації. Саме через ці механізми здійснюється фінансування операцій, які не можуть бути проведені через державний бюджет або офіційні канали. Наприклад, у 2010-х роках через рахунки в швейцарських банках відбувалися фінансові транзакції

для підтримки опозиційних рухів у деяких арабських країнах під час «арабської весни». Це дозволяло не лише зберігати анонімність джерел, а й уникати прямих звинувачень у втручанні у внутрішні справи.

До засобів досягнення позапублічних цілей в системі публічного управління належать інституційні та неформальні механізми, що сприяють реалізації інтересів окремих груп або осіб за межами офіційно задекларованої державної політики. У багатьох випадках ці засоби функціонують через так звані "сірі" або тіньові практики, які хоч і не завжди є протиправними, проте суперечать принципам прозорості, підзвітності й ефективності управління. Одним із найрозповсюдженіших інструментів є неформальні коаліції між представниками влади та бізнесу, які реалізуються через лобіювання, непрозорі тендерні процедури, преференційне розміщення державного замовлення або передання бюджетних ресурсів під виглядом субсидій, грантів чи соціальних програм [37, с. 115].

Класичним прикладом є створення схем з освоєння коштів місцевого або державного бюджету через підконтрольні компанії, які формально виграють тендери, але фактично обслуговують інтереси осіб, наближених до прийняття рішень. У цьому контексті приватний інтерес маскується під потреби громади, тоді як фактичний ефект для суспільства є мінімальним або нульовим. Подібні практики особливо помітні в реалізації інфраструктурних проєктів, де значна частина витрат спрямовується на завищені кошториси, фіктивні обсяги робіт, або ж на компанії-"прокладки", які далі перерозподіляють кошти між зацікавленими особами [41, с. 232].

Ще одним прикладом є кадрові призначення, які формально відбуваються через конкурсний відбір, але фактично визначаються кулуарними домовленостями між політичними чи бізнес-групами впливу. Таким чином забезпечується не професійна, а лояльна до певного кола осіб система управління, що дозволяє продовжувати реалізацію позапублічних цілей під виглядом суспільно важливих функцій. Класичним прикладом є системне просування на керівні посади осіб із низьким рівнем

компетентності, але високим рівнем підконтрольності, що гарантує реалізацію "потрібних рішень" у потрібний момент [56, с. 310].

Окремим засобом є медіа-маніпуляції як механізм формування суспільної думки на користь визначених політичних чи бізнес-інтересів. Це включає оплату інформаційних кампаній, дискредитацію конкурентів, маніпулювання статистичними або аналітичними даними з метою легітимізації рішень, що суперечать публічним інтересам. Наприклад, у регіонах, де домінують конкретні політичні групи, місцеві ЗМІ системно висвітлюють їхню діяльність в позитивному світлі, одночасно замовчуючи факти зловживань або неефективності [49, с. 185].

Також не слід нехтувати механізмами "м'якої сили" - такими як вплив через громадські об'єднання, аналітичні центри або міжнародні проєкти. Формально вони позиціонуються як незалежні або експертні, однак на практиці часто фінансуються тими ж групами, що мають безпосередній інтерес у реалізації певних рішень. Наприклад, участь недержавних аналітичних центрів у розробці державної політики або антикорупційних стратегій може маскувати впровадження вигідних для донорів ідей, не завжди релевантних до реального контексту країни [62, с. 298].

Ще одним дієвим каналом реалізації позапублічних цілей є використання міжнародної технічної допомоги або грантів. Часто ці ресурси розподіляються не на підставі ефективності або суспільного запиту, а на основі неформальних контактів, політичної доцільності чи лобістських можливостей. Таким чином, міжнародна підтримка може трансформуватись у механізм внутрішнього впливу, коли грантоотримувачі виконують більше політичну або репутаційну, ніж реальну суспільну функцію [59, с. 347].

Таблиця 3.2.

Засоби і механізми досягнення позапублічних цілей та реалізації завдань

Засіб / Механізм	Опис	Приклади застосування	Характеристика впливу
Корупція	Підкуп посадовців для	Тендерні відкати у	Послаблення

йні схеми	отримання вигідних рішень	держзакупівлях, земельні оборудки	прозорості, концентрація ресурсів
Лобістські групи	Просування законодавчих ініціатив на користь вузьких інтересів	Законодавство для монополізації ринку, ослаблення контролю	Маніпуляція нормативною базою
Приватні військові компанії	Військові операції поза межами офіційного контролю	Група «Вагнер» у Сирії, Лівії, Україні	Сірий вплив на конфлікти без формальної участі
Інформаційні технології	Маніпуляція громадською думкою через соцмережі і медіа	Бот-мережі, таргетована реклама під час виборів	Формування настроїв, дезінформація
Фінансові схеми	Офшори, фіктивні компанії для приховування власників і фінансування	Переведення коштів через міжнародні центри	Прихованість і мінімізація податків
Лобіювання	Поєднання офіційних процедур з непрозорими домовленостями	Вплив фармацевтичних корпорацій на медичне законодавство	Послаблення публічного контролю
Контроль медіа	Формування політичних нарративів через інформаційний простір	Підтримка кандидатів, дискредитація опонентів	Маніпуляція суспільною думкою
Кримінальні угруповання	Корупція, шантаж, контроль секторів економіки	Мафіозні клані в Італії, наркокартелі в Латинській Америці	Паралізація демократичних інститутів
Релігійні організації	Ідеологічний та фінансовий вплив на політику	Харизматичні церкви в Латинській Америці	Мобілізація підтримки, блокування реформ

Таким чином, засоби досягнення позапублічних цілей - це складна система взаємопов'язаних інструментів, які працюють у межах офіційних структур, але обслуговують інтереси окремих груп. Вони базуються на зміщенні акценту з суспільного блага на корпоративний інтерес, що призводить до спотворення пріоритетів, втрати довіри до інституцій та зниження ефективності публічного управління загалом.

Серед ключових механізмів реалізації позапублічних завдань слід виділити корупційні схеми, які залишаються одним із найпотужніших інструментів тіньового впливу. Вони включають систематичне підкуплення посадових осіб для отримання вигідних рішень у сфері держзакупівель, земельних відносин, ліцензування та контролю за дотриманням нормативів. У країнах із слабкими антикорупційними інституціями ці схеми перетворюються на квазіофіційні механізми функціонування економіки та політики, де ключові ресурси розподіляються не через прозорі процедури, а через мережі взаємозалежних "покровителів" і "виконавців" [44, с. 150]. Наприклад, у сфері державних закупівель нерідко використовуються тендерні "конверти", коли попередньо визначена компанія отримує контракт за умови відкату, а інші учасники формально конкурують лише для створення видимості прозорості.

Важливим засобом є маніпуляція нормативно-правовою базою через лобістські групи, які просувають законодавчі ініціативи, що вигідні вузькому колу суб'єктів, часто на шкоду суспільним інтересам. Наприклад, прийняття законів, що полегшують концентрацію власності або послаблюють контроль за природними ресурсами, сприяє формуванню монополій та кланових структур, послаблюючи державний контроль і поглиблюючи корупційні ризики [38, с. 223]. У країнах із нестабільною політичною системою такі зміни здійснюються шляхом тіньових домовленостей між впливовими олігархічними групами та чиновниками.

Особливо ефективним механізмом є використання приватних військових компаній (ПВК) для реалізації геополітичних та економічних інтересів поза межами офіційного державного контролю. ПВК надають можливість здійснювати військові операції, розвідувальні дії, охорону стратегічних об'єктів або навіть контроль територій без формального оголошення війни або міжнародного скандалу. Прикладом є діяльність російської групи «Вагнер», яка бере участь у конфліктах у Сирії, Лівії, Центральноафриканській Республіці та Україні, впливаючи на перебіг подій

відповідно до інтересів замовників, не підлягаючи при цьому прямому контролю з боку офіційних структур [40, с. 199]. Така модель дозволяє реалізовувати політичні цілі у "сірій зоні", де формальні правові механізми не працюють або навмисно ігноруються.

Ще одним прикладом є стратегічне використання інформаційних технологій і соціальних мереж для формування громадської думки і маніпуляції масовою поведінкою. Впливові гравці активно використовують таргетовану рекламу, бот-мережі, фейкові акаунти та алгоритмічні маніпуляції для просування потрібних наративів, дискредитації опонентів та створення ілюзії широкої підтримки тих чи інших політичних позицій [50, с. 101]. Наприклад, під час виборчих кампаній у різних країнах було зафіксовано масштабні інформаційні атаки, спрямовані на підрив довіри до демократичних процесів або підтримку конкретних кандидатів, що часто координувалося через закриті групи інтересів.

Фінансові механізми тіньового впливу реалізуються через офшорні схеми, фіктивні компанії та складні структури власності, що дозволяють приховувати реальних бенефіціарів та мінімізувати податкові зобов'язання. Такі схеми широко використовуються для легалізації доходів, отриманих нелегальним шляхом, а також для фінансування політичних проєктів, які не можуть бути відкрито підтримані. Відомі приклади з країн із перехідною економікою демонструють, як подібні структури забезпечують перекидання значних фінансових потоків через міжнародні фінансові центри, уникаючи контролю з боку державних органів [55, с. 176].

Особливе значення мають механізми тіньового лобіювання, які поєднують офіційні процедури з непрозорими домовленостями. Лобісти, діючи в правовому полі, часто паралельно організують закриті зустрічі, на яких узгоджують стратегічні рішення з представниками влади та бізнесу, використовуючи при цьому інформаційну та фінансову підтримку. Такі практики суттєво послаблюють роль публічного контролю і сприяють формуванню системи, де приватні інтереси отримують пріоритет над

суспільними [47, с. 275]. Наприклад, у країнах з розвиненою лобістською індустрією фармацевтичні корпорації через свої представництва можуть впливати на розробку медичної політики, бюджетне фінансування охорони здоров'я та реєстрацію лікарських засобів.

Впливові медіа-групи використовують свої інформаційні ресурси для підтримки визначених політичних сил, формуючи електоральні настрої та змінюючи порядок денний суспільних дискусій. Контроль над медіапростором дозволяє маніпулювати фактами, створювати фейки та направляти увагу громадськості на потрібні теми, водночас ігноруючи або применшуючи проблеми, які суперечать інтересам власників медіа [49, с. 210]. Наприклад, у ряді країн приватні медіа-групи відкрито підтримували певних кандидатів на виборах, використовуючи журналістські ресурси для формування позитивного іміджу і дискредитації опонентів.

Паралельно діють кримінальні угруповання, які інтегруються у політичні процеси через корупцію, шантаж і прямий тиск. Вони контролюють окремі сектори економіки - від тіньової торгівлі до розподілу соціальних виплат, створюючи зони впливу, де держава фактично втрачає монополію на насильство і розподіл ресурсів. Такі моделі особливо характерні для країн із високим рівнем корупції та слабкими правоохоронними органами, що призводить до тривалої політичної нестабільності та послаблення демократичних інститутів [44, с. 168].

Ще один ефективний механізм - використання релігійних та ідеологічних організацій для впливу на політичні процеси. Через фінансову підтримку, мережу прихожан та доступ до суспільних інститутів вони формують впливові лобістські групи, які можуть координувати політичні кампанії або навіть мобілізувати протестні рухи на користь певних політичних сил. Наприклад, у країнах Латинської Америки харизматичні церкви часто виступають як потужний соціальний і політичний фактор, підтримуючи конкретних кандидатів або блокуючи законодавчі ініціативи, які суперечать їхнім інтересам [42, с. 202].

Таким чином, механізми досягнення позапублічних цілей є багатограними і різноплановими, об'єднуючи як класичні корупційні практики, так і сучасні технології інформаційного впливу, приватні силові структури, фінансові інструменти та інституційні маніпуляції. Ці механізми створюють паралельні системи влади та контролю, які ускладнюють прозоре функціонування держави та послаблюють демократичні засади управління, сприяючи консервації існуючих систем неформального впливу

3.3. Очевидні та приховані наявні і потенційні наслідки тіньової активності в контексті поступу спільнот та людства загалом

Тіньова активність, що охоплює широкий спектр дій поза офіційними політичними, економічними та соціальними інститутами, має значні і неоднозначні наслідки як для окремих спільнот, так і для людства загалом. Очевидні наслідки такої діяльності проявляються у формі корупції, послаблення державних інституцій, підриву демократії та порушенні верховенства права, що призводить до деградації соціального капіталу і втрати довіри до влади [54, с. 281]. Тіньові схеми, що домінують у політичних процесах, стимулюють нерівність у розподілі ресурсів, що негативно впливає на соціальну справедливість і сприяє росту соціальної напруги та конфліктів [56, с. 134]. У країнах із високим рівнем тіньової активності знижується ефективність публічних служб, що безпосередньо позначається на якості освіти, охорони здоров'я та інфраструктури, що, у свою чергу, гальмує загальний прогрес суспільств [59, с. 203].

Приховані наслідки тіньової активності складніші для оцінки, оскільки вони часто розгортаються повільно і мають системний характер. Наприклад, підрив легітимності державних інститутів через постійні корупційні скандали та маніпуляції з виборами сприяє формуванню атмосфери недовіри, що руйнує соціальну згуртованість і послаблює потенціал для колективних дій

на користь розвитку [61, с. 118]. Також тіньові впливи призводять до деформації політичних систем, де реальні влада і прийняття рішень переходять до закритих груп і мереж, що працюють поза межами правового поля, і таким чином ускладнюють процеси модернізації і реформування [63, с. 75]. З огляду на глобалізацію, мережі тіньового впливу сприяють розповсюдженню нестабільності і конфліктів міждержавного рівня, зокрема через приватні військові компанії та інформаційні війни, що створює тривалі зони криз і блокують розвиток регіонів [65, с. 199].

Економічні наслідки тіньової активності включають приховані потоки капіталу, ухилення від податків, підрив конкурентної здатності легального бізнесу, а також концентрацію ресурсів у руках вузьких елітних кіл, що знижує інвестиційну привабливість країн та стримує інноваційний розвиток [67, с. 88]. У результаті страждає не лише внутрішній ринок, а й міжнародна економічна інтеграція, оскільки підрив легітимності інститутів створює ризики для глобальної співпраці і поширює недовіру серед учасників ринку [70, с. 146]. Приховані інформаційні кампанії, маніпуляції з громадською думкою, використання дезінформації та алгоритмічних впливів сприяють поляризації суспільств, формують ідеологічні конфлікти та перешкоджають конструктивному діалогу, що є критичним для сталого розвитку цивілізації [72, с. 203].

Варто також відзначити, що тіньова активність у сфері міжнародних відносин часто супроводжується непрозорими операціями із застосуванням економічного тиску, прихованої дипломатії, шпигунства та маніпуляцій, які можуть призвести до порушення глобальної безпеки і стабільності. Це, в свою чергу, викликає загострення геополітичних суперечок і навіть спалахи локальних чи регіональних конфліктів, які мають далекосяжні наслідки для людства, такі як зростання біженських потоків, гуманітарні кризи і погіршення міжнародного співробітництва [74, с. 322]. Тіньова діяльність приватних військових компаній, що оперує в «сірих зонах» збройних конфліктів, значною мірою ускладнює врегулювання криз, створюючи

додаткові перепони для мирних процесів і стабілізації постконфліктних територій [77, с. 179].

У соціальному плані наслідки тіньової активності включають поступове підмивання цінностей громадянського суспільства, поширення культури безкарності, а також зростання апатії і відчуженості серед населення. Це призводить до зниження участі у виборах, слабкості місцевих ініціатив та зменшення впливу громадян на політичні процеси, що затримує розвиток демократії і соціальної відповідальності [79, с. 214]. Тіньові структури часто створюють альтернативні мережі влади і контролю, що конкурують із офіційними інститутами і можуть стати джерелом насильства, конфліктів і політичної нестабільності.

Тіньова активність, що розвивається і набирає масштабів у глобальному контексті, суттєво трансформує політичний, економічний і соціальний ландшафт сучасного світу, породжуючи як безпосередні, так і відкладені наслідки для розвитку людства. Одним із яскравих прикладів негативного впливу є посилення корупційних мереж, які глибоко проникають у державні структури, паралізуючи ефективність законодавства та правосуддя. У багатьох країнах Латинської Америки, зокрема у Венесуелі та Бразилії, системна корупція, посилена тіньовими угрупованнями, спричинила занепад інфраструктури та соціальних послуг, що підвищило рівень бідності і соціальної нестабільності. Подібна ситуація спостерігається і в Україні, де олігархічні кланові структури через контроль над медіа, судовою системою та політичними партіями впливають на процеси прийняття рішень, часто ставлячи приватні інтереси вище суспільних.

В економічній площині тіньова активність веде до масштабного ухилення від сплати податків і формування тіньової економіки, яка, за різними оцінками, може становити від 20% до 40% ВВП у деяких країнах, що значно обмежує фінансові ресурси держав для реалізації соціальних програм та інвестицій у розвиток [7, с. 88]. Відсутність прозорості і контрольованості у фінансових потоках дозволяє багатьом транснаціональним корпораціям і

великим фінансовим групам використовувати офшорні зони для мінімізації податкових зобов'язань, що порушує принципи справедливої конкуренції і підриває довіру до міжнародної фінансової системи [21, с. 103]. Крім того, у сфері міжнародної торгівлі тіньові механізми часто застосовуються для обходу санкцій, укриття нелегальної торгівлі зброєю, наркотиками та іншими контрабандними товарами, що збільшує регіональні конфлікти і сприяє розповсюдженню організованої злочинності [33, с. 132].

У політичній сфері тіньова активність найчастіше проявляється через приховане лобіювання, підкуп чиновників, маніпуляції виборчими процесами та дезінформаційні кампанії [12, с. 79]. Прикладом є кампанії впливу, які організовувалися в низці країн із застосуванням соціальних мереж і бот-мереж, з метою дестабілізації суспільства і послаблення демократичних інституцій [40, с. 155]. Такі дії особливо яскраво проявилися під час президентських виборів у США 2016 року, а також у країнах Європи, де підриив довіри до виборчих систем викликав серйозні політичні кризи [47, с. 171]. Приватні військові компанії, як-от «Вагнер», оперують у «сірих зонах» міжнародних конфліктів, де офіційна присутність державних армій обмежена або неприйнятна, що робить їх діяльність складною для міжнародного контролю і призводить до порушення норм гуманітарного права, а також до виникнення тривалих нестабільних ситуацій у регіонах, таких як Сирія, Лівія, Центральноафриканська Республіка [55, с. 192].

Інформаційні війни і технологічні маніпуляції створюють новий рівень викликів, пов'язаних із формуванням суспільної думки [16, с. 94]. Застосування алгоритмічних систем у соціальних мережах, які таргетують аудиторії із надзвичайною точністю, дозволяє поширювати дезінформацію, що посилює політичні протистояння, розпалює міжетнічні та соціальні конфлікти, і формує атмосферу постійної кризи довіри до офіційних інститутів [27, с. 119]. Прикладом є поширення фейкових новин під час пандемії COVID-19, які сприяли зростанню антинаукових настроїв, що ускладнило боротьбу з хворобою у багатьох країнах [44, с. 163]. Окремо слід

згадати роль медіамагнатів, які контролюють великі інформаційні ресурси і можуть спрямовувати громадську думку у вигідному для себе напрямку, впливаючи на політичні рішення, вибори та формування суспільних настроїв [62, с. 210].

У соціальному вимірі тіньова активність веде до підриву традиційних цінностей, норм та інститутів, що забезпечують стабільність і розвиток спільнот [18, с. 100]. Відчуження населення від участі у суспільних процесах, пасивність громадянського суспільства і посилення радикальних настроїв є прямим наслідком поширення тіньових практик, що ставить під загрозу довгострокову стабільність і безпеку держав [35, с. 138]. Радикальні рухи, фінансовані тіньовими суб'єктами, часто використовуються як інструмент гібридної війни, спрямований на дестабілізацію політичної ситуації та руйнування соціальної згуртованості, що було помітно у випадках конфліктів в Україні, Сирії, Йемені [51, с. 177].

Приховані наслідки тіньової активності мають глобальний характер і можуть проявлятися через послаблення міжнародних норм і правил, руйнування довіри між державами та посилення конкуренції за вплив, що збільшує ризики нових конфліктів і затягує їх вирішення [60, с. 220]. Крім того, використання тіньових методів у сфері технологій, включаючи кіберзлочинність, шпигунство та кібервійни, ставить під загрозу інформаційну безпеку і функціонування критичних інфраструктур у глобальному масштабі [66, с. 232].

Таблиця 3.3.

Очевидні та приховані наявні і потенційні наслідки тіньової активності в контексті поступу спільнот та людства загалом

Напрямок впливу	Приклади наслідків	Конкретні випадки / регіони
Корупція та підрив інститутів	Зниження ефективності управління, деградація правосуддя	Венесуела, Бразилія, Україна
Економічна тіньова діяльність	Ухилення від податків, тіньова економіка, офшори	Світова практика, офшорні зони
Політичні	Вплив на вибори, дезінформація,	США (2016), Європа

маніпуляції	підкуп	
Військові конфлікти	Приватні військові компанії, порушення міжнародного права	Сирія, Лівія, ЦАР
Інформаційні війни	Алгоритмічна маніпуляція, політична поляризація	Пандемія COVID-19, соціальні мережі
Соціальна дестабілізація	Послаблення цінностей, радикалізація	Україна, Сирія, Йемен
Глобальна безпека	Кіберзлочинність, шпигунство, кібервійни	Глобальні інциденти кібербезпеки

З іншого боку, деякі дослідники вказують на потенціал тіньової активності як каталізатора змін у суспільстві, зокрема у випадках, коли традиційні інститути є корумпованими або неефективними. Наприклад, вплив окремих неформальних груп міг стимулювати реформаторські процеси або призводити до переосмислення моделей управління, що іноді сприяє появі нових політичних сил або рухів [83, с. 95]. Проте такий потенціал часто супроводжується значними ризиками і не гарантує позитивних результатів через високий рівень непрозорості та маніпуляцій.

Тіньова активність істотно впливає на економічний розвиток, формуючи нестабільне середовище, яке перешкоджає інвестиціям і знижує рівень економічної безпеки. Наприклад, у країнах з високим рівнем тіньової економіки, таких як Індія або Нігерія, масштабне ухилення від сплати податків створює дефіцит державного бюджету, що унеможливорює розвиток інфраструктури і соціальних програм. Аналогічна ситуація простежується в Росії, де контроль олігархів над ключовими галузями економіки, такими як енергетика, металургія та фінанси, дозволяє маніпулювати цінами і державними контрактами, що призводить до нерівномірного розподілу ресурсів і посилення соціальної нерівності. Внаслідок цього зростає ризик соціальних протестів, як це було в 2019 році у Хабаровську або під час масових акцій проти корупції у Москві.

В контексті політичного впливу, тіньові суб'єкти часто використовують інструменти кібератак і цифрової пропаганди. Наприклад, у 2017 році відомий вірус NotPetya, який був спрямований проти української

інфраструктури, завдав збитків на сотні мільйонів доларів не лише Україні, а й багатьом міжнародним корпораціям [8, с. 95]. Цей випадок ілюструє, як тіньові актори можуть завдавати глобальних економічних втрат, використовуючи кіберінструменти. Подібні кампанії відбувалися під час виборів у Франції та Німеччині, де за допомогою фейкових акаунтів і ботів поширювалася дезінформація для впливу на виборців [19, с. 114].

Приватні військові компанії, такі як «Вагнер» чи «Blackwater», безпосередньо змінюють баланс сил у гарячих точках світу, беручи участь у бойових діях і виконуючи спецоперації, що офіційно не визнаються державами [36, с. 145]. У Сирії, наприклад, «Вагнер» підтримував режим Башара Асада, одночасно здійснюючи контроль над нафтовими родовищами, що забезпечувало фінансову автономію цієї групи [41, с. 158]. У Лівії подібні структури брали участь у конфлікті між урядовими силами і різними збройними угрупованнями, підсилюючи хаос і блокуючи мирні переговори [53, с. 183]. Ці дії мають прямий вплив на стабільність регіону, ускладнюючи процеси державного будівництва [59, с. 201].

В інформаційній сфері контроль над ключовими медіаресурсами дає змогу впливовим медіамагнатам формувати політичні наративи у своїх країнах і за їх межами [22, с. 120]. Джордж Сорос через свої фонди і медіапроекти фінансує кампанії за просування демократичних реформ у Східній Європі [30, с. 134], тоді як Руперт Мердок використовує мережу своїх ЗМІ для підтримки консервативних політиків у США, Великобританії та Австралії [48, с. 176]. Маніпулювання інформацією у кризові періоди, як це було під час Brexit чи виборів Дональда Трампа, демонструє здатність таких гравців суттєво змінювати політичний курс і розклад сил [61, с. 213].

У сфері кримінальної активності мафіозні структури не лише контролюють нелегальні ринки, а й активно інтегруються у легальні бізнеси для відмивання грошей та посилення свого впливу [14, с. 102]. Італійська мафія «Коза Ностра» давно проникла у державні установи Сицилії, що призвело до затяжної політичної кризи і кількох гучних розслідувань [26, с.

128]. В Латинській Америці наркокартелі, зокрема в Колумбії та Мексиці, контролюють великі території, впливають на місцеву політику і безпеку, створюючи зони неконтрольованого насильства і корупції [39, с. 150]. Такий рівень проникнення криміналітету викликає масштабні міграційні хвилі і посилює регіональну нестабільність [50, с. 180].

У міжнародній економіці тіньові практики сприяють формуванню «економіки боргової залежності», коли великі фінансові інституції через кредити і реструктуризації нав'язують державам суворі умови, що призводять до зниження суверенітету і соціальної напруги [15, с. 106]. Греція у 2010-х роках стала показовим прикладом, де вимоги МВФ і ЄС щодо жорсткої економії спричинили масштабні протести і політичні зміни [34, с. 140]. Подібні сценарії спостерігаються і в країнах Африки, де зовнішній борг часто використовується як інструмент контролю [46, с. 174].

Діяльність аналітичних центрів і «м'яка сила» через освітні програми та громадянські ініціативи, хоча формально є законною, часто маскує цілі прихованого політичного впливу [24, с. 123]. «Кольорові революції» у країнах пострадянського простору демонструють, як такі механізми можуть використовуватися для зміни політичного курсу і послаблення впливу традиційних еліт [38, с. 148]. Наприклад, події в Україні 2004 та 2014 років підтверджують, що ці технології ефективно реалізуються через координацію різних груп і зовнішнє фінансування [49, с. 179].

У цифровому просторі тіньова активність досягає нових висот із розвитком криптовалют і децентралізованих фінансових платформ, які стають майданчиками для відмивання грошей і фінансування нелегальних операцій [56, с. 205]. Наприклад, дослідження вказують, що значна частина транзакцій у Bitcoin використовується для обходу санкцій і підтримки кримінальних мереж, що ускладнює роботу міжнародних правоохоронних органів [68, с. 237].

Загалом тіньова активність глибоко впливає на всі аспекти розвитку суспільств: економічний, політичний, соціальний і технологічний [71, с. 249].

Вона сприяє посиленню нерівності, зростанню конфліктності, підриву демократичних інститутів та погіршенню якості життя [77, с. 264]. Відсутність прозорих механізмів контролю та глобальна взаємозалежність роблять цю проблему надзвичайно складною для вирішення, вимагаючи скоординованих зусиль держав, міжнародних організацій і громадянського суспільства.

Висновок до розділу 3

Розділ 3 розкриває складну систему мотивацій, цілей, засобів і наслідків тіньової активності у світовій політиці, показуючи, що ця сфера діяльності є багатовимірним і багатошаровим феноменом, що не піддається простим визначенням. Стратегічні та ситуативні мотиви, цілі та завдання тіньових акторів часто переплітаються і базуються на прагненні збереження або розширення впливу, контролю над ресурсами, забезпеченні безпеки, а також на досягненні прихованих політичних та економічних інтересів. Ці мотиви можуть бути як довгостроковими, пов'язаними з формуванням нових світових порядків або альянсів, так і ситуативними - зумовленими конкретними кризами, конфліктами чи внутрішніми змінами у країнах. При цьому завдання тіньової активності варіюються від дестабілізації політичних систем і впливу на вибори до формування суспільної думки через інформаційні кампанії і впровадження контролю над критичною інфраструктурою.

Засоби і механізми досягнення цих позапублічних цілей відзначаються різноманітністю і високою технологічністю. Тіньові суб'єкти активно використовують як легальні інструменти - лобізм, стратегічні інвестиції, участь у міжнародних організаціях, так і нелегальні методи - корупцію, шантаж, кібератаки, маніпуляції ЗМІ, дезінформацію, застосування приватних військових компаній. Особливістю є здатність діяти через складні

мережі посередників і псевдоофіційні структури, що забезпечує анонімність і ускладнює виявлення та протидію таким діям. Технологічний прогрес, зокрема цифровізація та розвиток криптовалют, посилює можливості тіньових акторів, надаючи їм нові інструменти впливу у глобальному масштабі.

Очевидні та приховані наслідки тіньової активності мають масштабний вплив на поступ спільнот і людства загалом. З одного боку, тіньова діяльність підриває демократичні інститути, спричиняє економічні втрати, поглиблює соціальну нерівність і посилює конфлікти, що ставить під загрозу стабільність і безпеку багатьох регіонів. З іншого - складність і маскування цих процесів ускладнює їх ідентифікацію і контроль, що призводить до посилення хаосу в міжнародних відносинах і дестабілізації політичних систем. Проте варто визнати, що тіньова активність також виступає каталізатором певних змін, змушуючи держави і міжнародні організації удосконалювати свої механізми реагування та адаптуватися до нових реалій глобального управління.

Отже, розглянуті в розділі стратегічні мотиви підкреслюють, що тіньова політика є інструментом досягнення як глобальних, так і локальних цілей, що не завжди співпадають з офіційними політичними курсами. Механізми реалізації цих цілей демонструють високу гнучкість і інноваційність, що робить тіньову активність надзвичайно ефективною, хоч і прихованою. Аналіз наслідків вказує на подвійний характер цього явища - з одного боку, воно загрожує сталому розвитку суспільств, з іншого - сприяє формуванню нових політичних, економічних і технологічних парадигм, вимагаючи від світового співтовариства пошуку нових підходів до прозорості, відповідальності та міжнародної співпраці.

ВИСНОВКИ

Дослідження тіньової політики у контексті світової політики та міжнародних відносин виявляє її як складне, багатовимірне явище, яке суттєво впливає на сучасний політичний ландшафт і глобальні процеси. Аналіз ключових підходів до трактування тіньової політики показує, що це поняття охоплює широкий спектр дій та суб'єктів, які функціонують на межі легального та нелегального, офіційного та неофіційного. Тіньова політика - це не лише приховані механізми впливу, але й системні процеси, що пронизують світові політичні, економічні та інформаційні структури. Вона формується під впливом як класичних політичних акторів, так і нових суб'єктів, таких як транснаціональні корпорації, приватні військові компанії, кримінальні угруповання та медіа-структури, що часто не мають офіційного статусу, але мають значний потенціал впливу. Методологічні підходи до вивчення тіньової політики потребують комплексного аналізу, який поєднує політичну теорію, економіку, соціологію, а також технології збору та аналізу інформації, зокрема цифрових даних, що дозволяє глибше розуміти як явні, так і приховані процеси.

Вивчення потенційних суб'єктів тіньової політики підтверджує, що їх спектр є надзвичайно різноманітним і динамічним. Індивідуальні та колективні актори, що володіють ресурсами, інформацією та доступом до влади, можуть реалізовувати позапублічні цілі через різні форми активності - від фінансового лобізму і медіа-впливу до прямих дій, включаючи корупцію, політичний тиск і навіть силові методи. Особливу увагу слід приділяти складним мережам взаємодії, які створюють нові форми нелегітимного впливу, здатні ефективно контролювати політичні процеси в окремих країнах та регіонах. Така позапублічна активність сприяє розмиванню традиційних кордонів між державними та недержавними акторами, а також легальними та нелегальними методами, що робить боротьбу з тіньовими процесами вкрай складною і багатогранною.

Мотиваційна основа тіньових процесів у світовій політиці, засоби їх реалізації та наслідки демонструють, що цей феномен є одним із ключових викликів сучасності. Стратегічні та ситуативні мотиви пов'язані з прагненням до збереження або розширення влади, контролю над ресурсами, забезпечення геополітичної переваги, а також прихованих економічних і ідеологічних інтересів. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні механізми - від легальних форм впливу до нелегальних, включно з використанням сучасних технологій, інформаційних маніпуляцій та приватних силових структур. Наслідки такої діяльності мають далекосяжний характер: вони порушують демократичні процеси, підривають довіру до інститутів влади, сприяють поглибленню соціальної нерівності, посилюють конфліктність у міжнародних відносинах, а також створюють серйозні загрози безпеці та стабільності.

В цілому, дослідження підтверджує, що тіньова політика є невід'ємною і водночас небезпечною складовою сучасного світу, що вимагає нових методологічних підходів, міжнародної координації та підвищення прозорості політичних процесів. Для ефективного протистояння тіньовим впливам необхідне поглиблене розуміння їх мотивацій і механізмів, а також розробка комплексних стратегій, що враховують особливості глобалізації, цифровізації та трансформації політичних систем. Лише за таких умов можна забезпечити сталий розвиток людства і мінімізувати ризики, які породжує ця складна і прихована сфера політичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агєєва О. В. Тіньова економіка та її вплив на безпеку сектору державних фінансів України. Фінанси України. 2013. №6. С. 18-25.
2. Ангелко І. В. Методичні основи оцінки обсягів тіньового сектору економіки. 2011. С. 1-7.
3. Баранов С. О. Тіньова економіка в світі: тенденції та регіональні особливості. Економіка та держава. 2014. №8. С. 131-134.
4. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2015. №3. С. 47-55.
5. Булкот О. В. Валютна мультиполярність у системі глобальних фінансів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2013. №153. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/valyutna-multipolyarnist-u-sistemiglobalnih-finansiv> (дата звернення: 01.09.2025).
6. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. К.: Знання, 2009. С. 419, 435-436.
7. Власюк О. С. Тіньова економіка та її вплив на безпеку сектору державних фінансів України. Фінанси України. 2013. №6. С. 18-25.
8. Горин В. П., Булавинець В. М. Практика та проблеми ефективності податкового регулювання доходів населення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2018. №32. С. 158-163.
9. Горін О. Р. Детермінанти тіньової економіки у глобалізованому світі. Ефективна економіка 2022. №5.
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10305> (дата звернення: 01.09.2025) DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.200

10. Гріненко А. Ю. Соціальні функції тіньової економіки в інституційному розвитку постсоціалістичних країн. Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 21. 2018. С. 3-6.

11. Демкович Т. Вплив тіньової зайнятості на економіку України: аналіз та причини. Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2023. 2(48). С. 50-61.

12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.09.2025).

13. Державний центр зайнятості України. Рівень неформальної зайнятості найнижчий за 10 років. 2019. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/riven-neformalnoyizaynyatosti-naynyzhchyy-za-10-rokiv-olgamakogon#:~:text=%D0%9A%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%20%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D1%86%D1%96,%25%20%D0%B4%D0%BE%2021%2C0%25> (дата звернення: 01.09.2025).

14. Смеляненко Л. М., Заболотна С. І. Систематизація механізмів та інструментів державної політики детінізації економіки України. Економічний простір. 2023. 185. С. 124-131.

15. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. Аналітична записка Міністерства економіки України. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/documents/list?lang=uk-ua&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f50e5243eb15a&tag=tendentsiitinoivoiekonomiki> (дата звернення: 01.09.2025).

16. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції». 1700-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, №49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.09.2025).

17. Зеленський М. С. Оцінка тіньової економіки в умовах глобалізації. Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи». Київ, 3-4 листопада 2022 року. К.: КРОК, 2022. С. 117–118.

18. Калініченко З. Розробка правових методів ліквідації тіньової економіки, як складової корупційної економіки України. In *Opul, criminologia, știința*. 2023. С. 604-606.

19. Колодяжний М. Г. Стратегії обмеження корупції в Україні. Запобігання корупції у приватному секторі: матеріали наук.-практ. онлайн «круглого столу», Харків, 1 лип. 2020. Харків: Право, 2020. С. 72-76.

20. Корецька С. О. Тіньова економіка: наслідки та методи подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №20. С. 16.

21. Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : [монографія] / М.В. Фоміна, В. В. Приходько, М.Г. Каптуренко та ін.; кер. авт. кол. і наук. ред. М.В. Фоміна. Донецьк: Дон НУЕТ, 2012. 333 с.

22. Краус Н. М. Детермінанти тіньової економіки в інноваційних умовах господарювання. Полтава: Дивосвіт, 2014. 148 с.

23. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т., Мазур М. Сучасна офшоризація бізнесу у конструкції національної фіскальної безпеки. Міжнародна економічна політика. 2019. №1. С. 70–112.

24. Мазур І. І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.00.01 Економічна теорія та історія економічної думки. Київ, 2007. С. 6.

25. Мазуренко В. П., Саврасов М. В. Планування заходів з протидії Covid-19 на тіньову економіку (на досвіді країн Африки). *International relations, part "Economic sciences"*, 1(23), 2020. С. 126-128.

26. Мазуренко О. В. Тенденції розвитку тіньового сектору економіки як передумови зниження податкової конкурентоспроможності країни. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2018. №8(77). С. 98-101.

27. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356
28. Михаліцька Н. Я., Верескля М. Р., Бець М. Т. Тенденції тіньової економіки в Україні і світі. In The 6th International scientific and practical conference-Modern science: problems and innovations. Stockholm, Sweden: SSPG Publish, 2020. С. 348.
29. Носова О. В. Національна економіка: навч. посіб. 2013. URL: http://pidruchniki.ws/1319042053126/ekonomika/natsionalna_ekonomika_-_nosova_ov (дата звернення: 01.09.2025).
30. П'ясецька-Устич С. В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. (10), С. 34-39.
31. Панченко В. Г. Використання нетрадиційної монетарної політики в країнах ЄС як приклад монетарного неопротекціонізму. Причорноморські економічні студії. 2017. (23), С. 16-21.
32. Парнікоза П. Теоретична сутність економічної категорії «детінізація економіки». Економічний аналіз. 2017. Т. 27, №4.
33. Парнікоза П. В. Фіскальні імперативи детінізації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит. Тернопіль, 2019. 20 с.
34. Парнікоза П. В. Причини значних обсягів тіньової економіки в Україні та шляхи їх усунення: фіскальні аспекти. Ефективна економіка. 2016. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4918> (дата звернення: 01.09.2025).
35. Пискун Л. М. Теоретико-методологічні основи дослідження тіньової економіки та корупції. Економіка та держава. 2021. №4. С. 143-149.
36. Приступа В., Чайковська М.А. Тіньова економіка та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Приазовський економічний вісник. 2019. С. 56–61.

37. Проект ЄС-МОП зміцнення адміністрації праці з метою покращення умов праці і подолання незадекларованої праці. 90 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_dialogue/lab_admin/documents/projectdocumentation/wcms_630069.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

38. Саврасов М. В. Вплив міжнародної конкурентоспроможності на тинізацію світової економіки. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Економіка». 2023. Вип. 25. С. 157-166. URL: https://visnykeconomics.mdu.in.ua/publ/2023/vipusk_25_2023/savrasov_maksim_vitalijovich/13-1-0-121 (дата звернення: 01.09.2025).

39. Aaron J. G. Conspiracy Theories. The Roots, Themes and Propagation of Paranoid Political and Cultural Narratives. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 2016. 768 с.

40. Aaron J. G. Conspiracy Theories. The Roots, Themes and Propagation of Paranoid Political and Cultural Narratives. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 2016. 768 с.

41. Allison G. Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap? New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2017. 412 с.

42. Amy C. Political Tribes: Group Instinct and the Fate of Nations. New York: Penguin Press, 2018. 235 с.

43. Astapova A. та ін. Conspiracy Theories in Eastern Europe: Tropes and Trends. London and New York: Routledge, 2021. 294 с.

44. Bakan J. The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power. New York: Free Press, 2004. 238 с.

45. Balakrishnan R. International Law from Below: Development, Social Movements and Third World Resistance. New York: Cambridge University Press, 2003. 360 с.

46. Berdal M., Malone D.M. Greed & Grievance: Economic Agendas in Civil Wars. London: Lynne Rienner Publishers, 2000. 146 с.

47. Blum W. Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower. U.S.: Common Courage Press, 2005. 404 с.

48. Blum W. *Killing Hope: U.S. Military and CIA Interventions Since World War II - Part I*. London: Zed Books, 2004. 260 c.
49. Butter M., Knight P. *Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London and New York: Routledge, 2020. 680 c.
50. Buzan B. *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books, 1983. 262 c.
51. Byford J. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. 2011. 179 c.
52. Catherine W. *Hypocrisy Trap: The World Bank and the Poverty of Reform*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2008. 243 c.
53. Chandler A.D. *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2004. 781 c.
54. Creswell J. W., Creswell J.D. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. U.S.: SAGE, 2018. 438 c.
55. Davies W. *The Limits of Neoliberalism: Authority, Sovereignty and the Logic of Competition (Theory, Culture & Society)*. Washington DC: SAGE Publications Ltd, 2014. 235 c.
56. Diamond J. *Guns, Germs and Steel*. New York: W. W. Norton & Company, 1997. 528 c.
57. Ehrenfeld R. *The Soros Agenda*. U.S.: Republic Book Publishers, 2023. 246 c.
58. Engdahl W. F. *Full Spectrum Dominance: Totalitarian Democracy in the New World Order*. U.S.: Progressive Press, 2011. 274 c.
59. Fenster M. *Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008. 373 c.
60. Fukuyama F. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2018. 188 c.
61. Gill S. *Power and Resistance in the New World Order*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 315 c.
62. Gilpin R. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2001. 436 c.

63. Hale H. E. *Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 557 c.
64. Harari Y. N. *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. UK: Signal Books, 2016. 460 c.
65. Harvey D. *A Brief History of Neoliberalism*. Princeton, New York: Oxford University Press, 2007. 256 c.
66. Heckenlively J.K., Bannon S. *The Great Awakening: Defeating the Globalists and Launching the Next Great Renaissance*. New York: Skyhorse Publishing, 2023. 381 c.
67. Hertz N. *The Silent Takeover: Global Capitalism and the Death of Democracy*. New York: The Free Press, 2001. 250 c.
68. Hoppe H.-H. *Democracy: The God That Failed*. New Brunswick (USA) and London (UK): Transaction Publishers, 2007. 304 c.
69. Isaacson W. *Elon Musk*. New York: Simon & Schuster, 2023. 681 c.
70. Jones A. *The Great Awakening: Defeating the Globalists and Launching the Next Great Renaissance*. New York: Skyhorse Publishing, 2023. 381 c.
71. Jordan L., Tuijl P.V. *NGO Accountability: Politics, Principles and Innovations*. London: Earthscan, 2006. 270 c.
72. Kaldor M. *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity Press, 2003. 200 c.
73. Keck M. E., Sikkink K. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. New York: Cornell University Press, 1998. 244 c.
74. Keohane R.O., Nye J. S. *Power and Interdependence*. Longman, 2012. 330 c.
75. Klein N. *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Penguin, 2008. 565 c.
76. Ledeneva A. *The Global Encyclopaedia of Informality*. Vol. 1: *Understanding Social and Cultural Complexity*. London: UCL Press, 2018. 467 c.

77. Ledeneva A. *The Global Encyclopaedia of Informality*. Vol. 2: *Understanding Social and Cultural Complexity*. London: UCL Press, 2018. 571 c.
78. Lewis J. E. *The Mammoth Book of Conspiracies*. 2012. 812 c.
79. Lofgren M. *The Deep State*. New York: Penguin, 2016. 315 c.
80. M. R. X. Dentith. *Taking Conspiracy Theories Seriously*. New York: Rowman & Littlefield, 2018. 251 c.
81. Maher S., Aquanno S. M. *The Fall and Rise of American Finance: From J. P. Morgan to BlackRock*. New York: Verso, 2024. 275 c.
82. Mayer J. *Dark Money: The Hidden History of the Billionaires Behind the Rise of the Radical Right*. Doubleday, 2016. 498 c.
83. Mearsheimer J. J. *Why Leaders Lie: The Truth about Lying in International Politics*. New York: Oxford University Press, 2011. 185 c.
84. Mearsheimer J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company, 2014. 588 c.
85. Mearsheimer J. J., Rosato S. *How States Think: The Rationality of Foreign Policy*. Yale University Press, 2023. 300 c.
86. Mearsheimer J. J., Walt S. M. *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007. 500 c.
87. Mitchell T. *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*. New York: Verso, 2011. 288 c.
88. Newton M. *The Encyclopedia of Conspiracies and Conspiracy Theories*. 2006. 426 c.
89. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004. 209 c.
90. Parnas L., Langton J. *Shadow Diplomacy: Lev Parnas and his Wild Ride from Brooklyn to Trump's Inner Circle*. Bronxkill, 2024. 376 c.
91. Patel R. *Stuffed and Starved: The Hidden Battle for the World Food System - Revised and Updated*. New York: Melville House Publishing, 2007. 394c.
92. Reinert E. S. *How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Little, Brown Book Group, 2008.

93. Robinson W. I. *A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World*. Johns Hopkins University Press, 2004. 226 c.
94. Rothkopf D. *Superclass: The Global Power Elite and the World They Are Making*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2008. 529 c.
95. Scahill J. *Dirty Wars: The World Is a Battlefield*. New York: Nation Books, 2013. 507 c.
96. Schraeder P. J. *Exporting Democracy: Rhetoric vs. Reality*. London: Lynne Rienner Publishers, 2002. 301 c.
97. Scott J. C. *Seeing Like a State*. Yale University Press, 1998. 461 c.
98. Schmitt C. *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press, 2007. 119 c.
99. Slim H. *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster*. New York: Oxford University Press, 2015. 314 c.
100. Walt S. M. *The Origins of Alliances*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1987. 322 c.
101. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. Boston: Addison-Wesley Publishing Company, 1979. 129 c.
102. Wedel J. R. *Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe*. New York: St. Martin's Griffin, 2001. 261 c.
100. Walt S. M. *The Origins of Alliances*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1987. 322 c.
103. Wedel J. R. *Shadow Elite: How the World's New Power Brokers Undermine Democracy, Government and the Free Market*. New York: Basic Books, 2009. 588 c.
104. Wedel J. R. *Unaccountable: How the Establishment Corrupted Our Finances, Freedom and Politics and Created an Outsider Class*. Cambridge: Pegasus Books, 2014. 352 c.
105. Weiss T. G. *Global Governance: Why? What? Whither?* Cambridge: Polity Press, 2013. 496 c.
106. Weiss T. G., Gordenker L. *NGOs, the UN, and Global Governance*. Lynne Rienner Publishers, 1996. 250 c.

107. Wendt A. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 450 c.
108. Wesley A. *The Quiet Violence of Empire: How USAID Waged Counterinsurgency in Afghanistan*. University of Minnesota Press, 2023. 334 c.
109. Willetts P. *Non-Governmental Organizations in World Politics (Global Institutions)*. Milton Park: Routledge, 2010. 337 c.